

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
(DİN EĞİTİMİ) ANABİLİM DALI**

GÜNÜMÜZDE ALEVİLERİN DİN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNDEN BEKLENTİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Aybiçe TOSUN

Ankara-2010

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
(DİN EĞİTİMİ) ANABİLİM DALI**

GÜNÜMÜZDE ALEVİLERİN DİN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNDEN BEKLENTİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Aybiçe TOSUN

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Recai DOĞAN

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
(DİN EĞİTİMİ) ANABİLİM DALI

**GÜNÜMÜZDE ALEVİLERİN DİN EĞİTİM VE
ÖĞRETİMİNDEN BEKLENTİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı :

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

İmzası

ÖNSÖZ

Bütün toplumlarda olduğu gibi Türkiye’de de farklı grupların eğitim sistemi ile ilgili kendilerine özgü beklentileri her zaman var olmuştur. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi eğitimi genellikle bu beklentilerin odağında bulunmuş, bu ders üzerine sürdürülen tartışmalar daima varlığını korumuştur.

Günümüzde din eğitiminin karşı karşıya olduğu sorunlardan biri; Alevi-Bektaşî vatandaşların din dersinde temsil edilme meselesidir. Türkiye’de farklı bir inanç kültürü olarak varlığını sürdüren Alevi-Bektaşîlik mensuplarının, yürütülen din eğitimi ve din hizmetleri faaliyetleriyle ilgili çeşitli talepleri bulunmaktadır.

Alevi-Bektaşîlerin Türkiye’de örgün ve yaygın din eğitimi ve din hizmetlerinden beklentilerinin neler olduğunu konu alan çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. ‘Alevi-Bektaşîliğin Tarihi Arka Planı’ adını taşıyan ilk bölümde Alevi-Bektaşîliğin Türkler arasında ortaya çıkışı ve bugünkü haline ulaşana kadar geçirdiği tarihsel süreç incelendi. ‘Alevi-Bektaşîlerin Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinden Beklentileri’ isimli ikinci bölümde ise; Alevi-Bektaşîlerin Türkiye’de örgün ve yaygın din eğitiminden ve Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan beklentileri ele alındı.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını ve katkılarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Recai DOĞAN’a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Destekleriyle daima yanımda olan sevgili aileme de şükranlarımı sunuyorum.

Aybiçe TOSUN

ANKARA-2010

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	V

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	3
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	3
4. ARAŞTIRMANIN SORUNLARI.....	4
5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	5
6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	5
7. TEMEL KAVRAMLAR.....	6
7.1. Alevi	6
7.2. Bektaşî	7
7.3. Alevî-Bektaşî	8
7.4. Din Eğitimi.....	8

I. BÖLÜM

ALEVİ-BEKTAŞİLİĞİN TARİHİ ARKA PLANI

1. İSLAM DÜNYASINDA İLK BÖLÜNMELELER	10
2. TÜRKLER ARASINDA ALEVİ-BEKTAŞİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	11
3. CUMHURİYET SONRASI DÖNEMDE ALEVİ-BEKTAŞİLİK.....	15

II. BÖLÜM

ALEVİ-BEKTAŞİLERİN DİN EĞİTİMİ VE DİN HİZMETLERİNDEN BEKLENTİLERİ

1. ALEVİ-BEKTAŞİLERİN YAYGIN DİN EĞİTİMİNDEN

BEKLENTİLERİ	20
---------------------------	-----------

2. ALEVİ-BEKTAŞİLERİN ÖRGÜN DİN EĞİTİMİNDEN

BEKLENTİLERİ	24
---------------------------	-----------

2.1. İlköğretim ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programlarında Alevi- Bektaşilik	42
---	----

2.2. Alevi-Bektaşiliğin Din Eğitimi Programlarına Alınması İle İlgili Tartışmalar	44
--	----

2.2.1. <i>Güçlükler</i>	45
-------------------------------	----

2.2.1.1. <i>Alevi-Bektaşiliğin Dini Statüsünün Belirsizliği</i>	45
---	----

2.2.1.2. <i>DKAB Dersi Programının Mezheplerüstü Oluşu</i>	46
--	----

2.2.2. <i>Gerekçeler</i>	48
--------------------------------	----

2.2.2.1. <i>Din ve Vicdan Özgürlüğü</i>	48
---	----

2.2.2.2. <i>Çoğulcu Yaklaşım</i>	48
--	----

3. ALEVİ-BEKTAŞİLERİN DİB'TEN BEKLENTİLERİ

3.1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kaldırılması	51
---	----

3.2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yeniden Yapılandırılması	52
---	----

3.3. Özerk Alevi İnancı Teşkilatının Kurulması	56
--	----

3.4. DİB'in Alevi-Bektaşilerin İstekleri İle İlgili Tutumu	62
--	----

4. ALEVİ-BEKTAŞİLERİN YURTİÇİNDE VE YURTDIŞINDA ZORUNLU DKAB DERSİ İLE İLGİLİ YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

4.1. Alevi-Bektaşileri DKAB Dersi İle İlgili Yaptığı Hukuki Çalışmalar	70
--	----

4.2. Almanya'da Alevi Din Dersi	71
---------------------------------------	----

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

ÖZET	84
SUMMARY	85
KAYNAKÇA	87

KISALTMALAR

AABF	: Avrupa Alevî Birlikleri Federasyonu
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
DEM	: Değerler Eğitim Merkezi
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Hız.	: Hazreti
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
S	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Vb.	: Ve benzeri
Vs	: Ve saire
Y.y.	: Yüzyıl

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Din, insanlık tarihi boyunca varlığını sürdürmüş her millet ve toplumda farklı adlandırmalar ve ritüellerle devamlılığını sağlamış, insanın var olduğu bütün ortamlar için vazgeçilmez bir olgudur. Bu olgu, bazen artarak bazen de azalarak gerekliliği, ibadet şekilleri, nasıl öğretileceği gibi konularda toplumun gündeminde olmuştur.

Günümüzde dinin insan için gerekliliğinin yanı sıra bunun inananlara nasıl sunulacağı, hangi yollarla öğretileceği en önemli konulardan biridir. Özellikle İslam dini gibi çok geniş coğrafyalara yayılmış, çok farklı kültür çevrelerinden inananlar edinmiş bir dinin mensuplarına ulaşması, onların zihin yapılarına hitap etmesi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü İslam dini geniş alanlara yayılması neticesinde yayıldığı bölgenin kültür yapısıyla beraber birçok farklı yoruma da sahip olmuştur. Günümüz Türkiye'sinde bu yorumlar içinde din eğitiminde farklı bir yer edinmek isteyen gruplardan biri de Alevi-Bektaşî'lerdir.¹

Her toplumda eğitim sisteminden farklı beklentileri olan gruplar daima var olmuştur. Türkiye'de de bu tür gruplar her dönemde bulunmuştur. Eğitim sisteminden farklı beklentiler dile getirilirken en çok üzerinde durulan sorun 'din eğitimi' ile ilgilidir. Bu sebeplerdir ki din eğitimi için cumhuriyet tarihimiz boyunca

¹ Sönmez Kutlu, *Din Anlayışında Farklılaşmalar*, DİB, Ankara, 2003, s.40.

bazen tamamen kaldırılarak, bazen seçmeli hale getirilerek bazen de zorunlu ders olarak okutularak farklı modeller belirlenmiştir.²

Günümüzde ise din eğitiminin karşı karşıya olduğu sorunlardan biri; Alevi-Bektaşî vatandaşların din dersinde temsil edilme meselesidir. Bu sorun önce 2001 yılında daha sonra da 2005 yılında çocuklarının mecburi olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerini almasını istemeyen veliler tarafından yargıya taşınmış hatta bu davalardan bir tanesi AİHM'ne kadar gitmiştir.³ Bu olaylar yaşanırken bazı Alevi-Bektaşî vakıfları da olaylara müdahil olmuş, bu çerçevede Cem Vakfı, 2005 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'na Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde Alevi inancı kültürü gibi konuların da yer verilmesi talebini içeren bir başvuruda bulunmuştur.⁴

Türkiye'de farklı bir inanç kültürü olarak varlığını sürdüren Alevi-Bektaşîlik mensuplarının, yürütülen din eğitimi ve din hizmetleri faaliyetleriyle ilgili çeşitli talepleri bulunmaktadır. Bu istekleri konu alan araştırmamızın problemi iki boyuttan oluşmaktadır; birincisi AİHM'ne kadar giden bu sorunun kaynağının ne olduğu, ikincisi için bu istekler konusunda başı çeken Alevilerin isteklerinin tam olarak ne olduğudur.

Bu bağlamda araştırmamızın cevap aradığı soru, Türkiye'de yaşayan Alevi-Bektaşî vatandaşların din eğitimi ve din hizmetlerinden beklentileri nelerdir? şeklindedir.

² Beyza Bilgin, *Türkiye'de Din Eğitimi*, AÜİF Yay, Ankara, 1980, s.48.

³ Ali Yaman, *Alevilik Kızılbaşlık Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.159.

⁴ Yaman, a.g.e., s.162.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmamızın amacı;

- Alevi-Bektaşilerin taleplerinin nereden kaynaklandığı,
- Bu taleplerin niçin 2000’li yıllarda yoğunlaşmaya başladığı,
- Alevi-Bektaşilerin Türkiye’de din eğitiminden tam olarak ne bekledikleri,

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Özellikle 1990’lardan itibaren Alevi-Bektaşi vatandaşların din eğitimi ile ilgili istek ve sorunları gün yüzüne çıkmaya başlamış ve bu sorunların çözümü ile ilgili Alevi-Bektaşi vatandaşlarımız tarafından Alevi-Bektaşi vakıf ve kuruluşlarının da desteğiyle çeşitli somut adımlar atılmıştır. Alevi-Bektaşiler isteklerini çeşitli şekillerde dile getirmektedirler; fakat bu isteklerin nereden kaynaklandığı, neden son yıllarda arttığı ya da Alevi-Bektaşi derneklerinin bu isteklerde Alevi-Bektaşi vatandaşları hangi ölçüde temsil edebildikleri merak uyandıran ve açıklaması yapılamamış konulardır. Ayrıca Alevi-Bektaşilerin kendi içlerinde yaptıkları toplantı ve görüşmelerden de anlaşılmaktadır ki din eğitimi konusundaki isteklerinde bir uzlaşma sağlanamamıştır.⁵

Alevi isteklerini kamuoyunda dile getiren Alevi-Bektaşi vakıf ve kuruluşlarının din eğitimi hakkında ne düşündüklerinin ve tam olarak taleplerinin ne olduğunun

⁵ *Anadolu İnanç Önderleri I. Toplantısı*, Cem Vakfı Yay., İstanbul, 2000, s.193-196.

bilinmesi hem isteklerin ortak yönlerinin bulunması açısından hem de bu isteklere cevap verme açısından önemlidir. Konunun objektif ve bilimsel kriterlere uygun olarak incelenmesi ayrıca önem taşımaktadır.

Araştırma konuyu bilimsel olarak ele alma, vakıf ve kuruluşların Alevi-Bektaşilerin isteklerini ne şekilde yönlendirdiğini tespit etmeyi amaçlaması bakımından büyük bir öneme sahiptir.

Aslında sosyoloji, mezhepler tarihi gibi alanların konusu olan Alevilik-Bektaşilik çokkültürlülük politikalarının dillendirildiği günümüzde din eğitimi alanı tarafından da konu edilmeye başlanmıştır. Araştırmamızın, eğitimde çoğulculuğun tartışıldığı bir ortamda yapılacak yeni eğitim programlarının düzenlenmesinde faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmamız 2002 yılında Sadi Yıldız tarafından hazırlanan ‘Türkiye’de Alevilerin Din Eğitiminden Beklentileri’ ve 2006 yılında Mehmet Ali Balkanoğlu tarafından hazırlanan ‘Aleviliğin Günümüzdeki Problemleri’ isimli tezlerden daha güncel olması açısından önemlidir. Ayrıca konu ile ilgili yapılacak çalışmalara da kaynak olması beklenmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN SORUNLARI

1. Alevi-Bektaşilerin günümüzde din eğitim ve öğretiminden beklentileri nelerdir?

2. Alevi-Bektaşilerin din eğitim ve öğretiminden beklentilerinin kaynağı nedir?

3. Alevi-Bektaşilerin din eğitim ve öğretiminden beklentileri hususunda Alevi-Bektaşî vakıf ve kuruluşların rolü nedir?
4. Alevi-Bektaşilerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili beklentilerine ortak çözüm önerileri nelerdir?
5. Alevi-Bektaşilerin günümüzde DİB' ten beklentileri nelerdir?
6. Alevi-Bektaşilerin DİB' den beklentilerinin kaynağı nedir?
7. Alevi-Bektaşilerin DİB' den beklentileri hususunda Alevi-Bektaşî vakıf ve kuruluşların rolü nedir?
8. Alevi-Bektaşilerin DİB ile ilgili beklentilerine ortak çözüm önerileri nelerdir?

5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırmanın evreni Alevilik-Bektaşilikle ilgili temel kaynaklar, yayınlar, sempozyum tebliğleri, bildiriler, makaleler vb.dir. Araştırmanın örnekleme ise günümüz Alevi-Bektaşiliğini temsil eden çatı kuruluşlar tarafından yayınlanan din eğitim ve öğretimine ilişkin yayınlar, bildiriler, makaleler vb.dir.

6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın hazırlanmasında doküman incelemesi metodu kullanılmıştır. İlk olarak; Alevilik ve din eğitimi konusu ile ilgili yazılar, daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiş, gerekli dokümanlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ulaşılan dokümanların özgünlüğü incelenmiş, kullanılabilecek kaynaklar elde tutulurken, referans gösterilemeyecek olanlar elenmiştir. Bu aşamada Alevi-Bektaşî vakıf ve kuruluşlarının yayınladığı süreli yayınlar, Alevi-Bektaşîlerin ve diğer grupların konu ile ilgili yazılarının yayınlandığı kaynaklar incelenerek bu kaynaklardan Alevi-Bektaşîlerin konu ile ilgili istekleri tespit edilmiştir. Tespit edilen veriler araştırmayı kolaylaştıracak biçimde kategorilere ayrılmıştır.

Son olarak yapılan bu incelemeler sonucunda elde edilen veriler raporlaştırılmıştır.

7. TEMEL KAVRAMLAR

7.1. Alevi: Hz. Ali soyundan gelenler manasında kullanılan bir kelimedir. İslam siyaset tarihinde ilk olarak halifelik ile ilgili anlaşmazlıklar sırasında kullanılmaya başlanmış ve bu dönemdeki Hz. Ali taraftarlarının oluşturduğu siyasi topluluğu adlandırmak için kullanılmıştır.⁶

Alevi teriminin asıl anlam kazandığı alan Türk kültürü tarafından üretilen, geliştirilen Hz. Ali hakkında beslenen inançlarla şekillenmiştir. İslam'ı yeni kabul eden Orta Asya Türklerinin eski Gök Tanrı inancıyla sentezleyerek oluşturdukları bu yeni inanç sistemi bugünkü Anadolu Aleviliğinin temellerini oluşturmaktadır.⁷

Alevilik kavramının aynı zamanda siyasi bir içeriği vardır. Hz. Muhammed'den sonraki halifenin Hz. Ali olması gerektiği, bu konuda Hz. Ali'ye

⁶ *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı ve Matbaacılık, Ankara, 2002, c. 2, s. 368-369.

⁷ Mustafa Cemil Kılıç, *Laik Türkiye İçin Yükselen Alevilik*, İstanbul, 2006, s. 34.

haksızlık yapıldığını savunan ve bu yüzden Hz. Ali'yi ve onun soyundan gelenleri destekleyen 'Şii'lik kavramıyla da aynı anlamda kullanılmaktadır.⁸

Alevi-Bektaşiliği İslam, Gök Tanrı Dini, Şamanizm gibi çeşitli dinlerin sentezlenmesiyle ortaya çıkan, kendine özgü bir inanç ve kültür biçimi olarak tanımlayanlar da vardır.⁹

Alevi olarak tanımladığımız kişiler; XVI. Yüzyılda Safevi Devleti bünyesinde ve özellikle Erdebil Tekkesi aracılığıyla İslamı yeni kabul eden Türkmen boylarının şekillendirdiği, çeşitli inançları içinde barındıran Kızılbaşlığın günümüze aktarılmış halidir.

7.2. Bektaşî: 13. yüzyılda Kalendirilik içinde oluşmaya başlayıp 15. yüzyılın sonunda Hacı Bektaşî Veli'nin görüşleri etrafında Anadolu'da ortaya çıkan bir tarikatır.¹⁰ Anadolu Aleviliği de Hacı Bektaşî Veli tarafından sistemleştirilmiş olduğundan özellikle şehirli Aleviler için Bektaşî adı kullanılmaya başlanmıştır.

Tasavvufi bir sistem olan Bektaşiliğin temelinde dört kapı kırk makam anlayışı vardır. Ahmet Yesevî, Yunus Emre gibi şahsiyetler Bektaşilik felsefesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bektaşiliğin ikinci piri Balım Sultan döneminde hem erkânın hem de tekkelerin işleyişleri düzenlenmiş, köylere kadar uzanan bir dervişler topluluğu olarak örgütlenmişlerdir. Bu aşamadan sonra takipçileri artmış ve Anadolu'nun en büyük tasavvufi oluşumu haline gelmiştir. Arnavutluk ve Balkanlar'ın İslamlaşmasında önemli rol oynamıştır.¹¹

⁸ Ethem Ruhi Fığlalı, *Türkiyede Alevilik-Bektaşilik*, Selçuk Yay. Ankara, 1991, s. 7.

⁹ İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, Çev: T. Alptekin, Cem Yay., İstanbul, 1994, s. 32.

¹⁰ *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı ve Matbaacılık, Ankara, 2002, c.5, s. 373.

¹¹ Sönmez Kutlu, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları*, Ankara Okulu, Ankara, 2006, s. 152-153.

Bektaşilik bir tarikattır ve isteyen herkes bu tarikatın kurallarını kabul edip hayatına aktararak Bektaşî olabilir; fakat Alevilik soya bağlıdır ve ancak Alevi anne-babadan doğan kişiler Alevi olarak adlandırılabilirler.¹²

7.3. Alevi-Bektaşî: Alevi ve Bektaşî kavramları tarihsel süreç içinde, yukarıda bahsettiğimiz, Sünni İslam'dan farklı inanış şekillerine sahip olan kişileri tanımlamak için kullanıla gelen isimlendirmelerdir. Zaman içinde bu iki kavram birbirinin yerine kullanıldığı gibi 'Alevi-Bektaşî' şeklinde birlikte de kullanılmıştır. Araştırmamızda Alevi-Bektaşî kavramı, kendilerini Alevi, Alevi-Bektaşî, Kızılbaş vb. şekillerde isimlendiren, kendilerine özgü inanış ve ibadet biçimleri olan, gruplar için kullanılmıştır.

7.4. Din Eğitimi: Bu kavram Türkiye'de modern eğitim kurumlarının teşekkülüyle birlikte dinin diğer derslerin yanında özel bir ders olarak okutulmaya başlanmasıyla ortaya çıkmıştır.¹³ Din Eğitimi; 'hayatın bütününe ilgilendiren çok boyutlu bir problem alanı' olarak değerlendirilmiştir. Bu problem alanı okulla ilgili olduğu gibi aile, cami gibi toplumsal etkileşim alanları ile ilgili de olabilmektedir.¹⁴

Bunun yanında din eğitimi 'bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla istedik değişme meydana getirme denemeleri süreci'¹⁵ olarak da tanımlanmıştır.

¹² Ethem Ruhi Fırlı, a.g.e., s. 9.

¹³ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, AÜİF Yay, Ankara, 1998, s. 4.

¹⁴ Bilgin, a.g.e., s. 27.

¹⁵ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegema Yay., Ankara, 2005, s. 23.

Türkiye’de din eğitimini ilk defa bilimsel bir açıdan ele alan Bilgin’e göre din eğitimi; “Dinin mahiyetine uygun olarak insan varlığının bütünü ile ilgilenir. İnsanın hayatını; hayatın bütünlüğü içindeki yeri ile ele alır, yani insanla insan olarak ilgilenir. Allah sorusu dinin asıl sorusudur. Din eğitimi bilimi bu soruyu bilinçli olarak sorar. Bu soru canlı tutulduğu sürece onun cevabı daima bilgi üstü, bilgiyi aşan bir mana taşıyacaktır. Çünkü bilgiyi aşan her düşünce, yani bilgi alanlarının açılmasına yol açar. İnanma da bilgiyi aşar ve bilgiye kendi kendini aşma imkânı yaratır. Demek oluyor ki, din eğitimi bilimi, Tanrı’yı insanın menşei, yeryüzündeki manası ve geleceği ile ilgili bir problem olarak eğitime müstakil kılmaya çalışır. Bu amaçla metotlar arar, onları dener, geliştirir.”¹⁶

¹⁶ Bilgin, a.g.e, s. 28.

I. BÖLÜM

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİĞİN TARİHİ ARKA PLANI

Alevi-Bektaşilerin Türkiye’de din eğitimi ve din hizmetlerinden beklentileri konusuna geçilmeden önce tarihten bu yana Alevi-Bektaşiliğin oluşumuna kısaca değinmekte fayda görüyoruz.

1. İSLAM DÜNYASINDA İLK SİYASİ BÖLÜNMELELER

Alevi-Bektaşi farklılaşması İslam’ın ilk yıllarında oluşan siyasi bir sorunun daha sonra dinin yorumlanmasında etkili olmasından kaynaklanmaktadır. Üçüncü halife Hz. Osman’ın ölümünün ardından oluşan kaos ortamında halife olarak Hz. Ali seçilmiştir. Peygamberin ölümünün ardından ortaya çıkan siyasi çekişmeler devam etmiş, Hz. Ali’nin halifeliğini tanımayan ve Hz. Osman’ın intikamını almak isteyen gruplar ona karşı mücadeleye başlamışlardır.¹⁷ Bu mücadelenin bir sonucu olarak 656 yılında Cemel Vaka’sı ve Sıffin Savaşı meydana gelmiştir.

Cemel Vaka’sında Hz. Ayşe ile karşı karşıya gelen Hz. Ali bu savaşı kazanmıştır. Hemen ardından Hz. Osman’ın soyundan gelen ve onun intikamı için çalıştığını iddia eden Muaviye ile Hz. Ali arasında Sıffin Savaşı meydana gelmiştir. Savaş esnasında Muaviye’nin teklif ettiği ‘hakem’ usulünü kabul etmiştir. Bu hakem usulüne göre iki taraf da birer hakem belirleyecekler, bu hakemlerin yaptıkları istişareler üzerine aradaki sorun çözülecekti. Hz. Ali’nin hakemi, Ebu Musa el-Eşari;

¹⁷ Fığlalı, a.g.e, s. 45.

Muaviye'nin hakemi ise Amr b. As idi. İşte bu hakemlerin görüşmelerinin sonunda Muaviye'nin hakeminin yaptığı bir hile sonucu Hz Ali halifelikten alındı ve yerine Muaviye geçti.¹⁸ Fakat bu durum karışıklıkların daha da artmasına sebep oldu. Bu karışıklıktan rahatsız olan halk her iki tarafın da ortadan kaldırılması gerektiğine inanan 'Hariciler' adını verdiğimiz bir topluluk oluşturmuş ve bu karmaşa Hz. Ali'nin öldürülmesiyle devam etmiştir. Bu ölüm olayının ardından Hz. Ali'nin haklılığını savunanlar onun çocukları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için desteklerinin sürdürmüşler ve böylece siyasi olarak Hz. Ali'yi savunan bir topluluk oluşmaya başlamıştır.

İktidar çekişmeleri, Müslümanların birbirlerini öldürmelerine, İslam dünyasının bu şekilde bölünmesine yol açmıştır. Yukarıda bahsedilen ayrışma dini bir yönü olmayan sadece iktidar mücadelesinden kaynaklanan olaylar sonucunda meydana gelmiştir. Bu durum yalnızca olayların yaşandığı dönemi etkilemekle kalmamış bütün bir İslam Tarihi'ne nüfuz etmiştir.

2. TÜRKLER ARASINDA ALEVİ-BEKTAŞİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI

İslam diniyle ilk olarak Hz. Ömer döneminde karşılaşan Türkler arasında İslamı yayılmaya başladığı dönem olara Emeviler devrini gösterebiliriz. Bu dönem de bazı Türk gruplar Emevi iktidarına karşı çıksalar da İslamı kabul eden gruplar da bulunmaktadır. Abbasiler dönemine gelindiğinde İslamı kabul edenlerin sayısı artmıştır. İslamı kabul etme ve öğretilerini benimseme noktasında göçebe bir yaşam

¹⁸ Fırlalı, a.g.e., s. 51.

sürmeye devam eden Türkmenlerle şehirleşmiş Türkmenler arasında farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Bu farklılığın sebebi yeni dinin öğrenildiği kanalların farklılaşmasıdır. Şehirli nüfus yeni dinin öğretilerini medreselerde öğrenirken göçebe gruplar bundan mahrum kalmışlardır. Bu göçebe gruplar da gezici dervişler ve şeyhler rehberlik etmişlerdir.¹⁹ Sufi akımı benimseyen bu dervişlerin öğretilerinden etkilenen göçebe Türklerin İslam algısı da sufizm ve Ehl-i Beyt sevgisi çevresinde şekillenmiştir.

Arabistan'daki siyasi çekişmeler sonucunda Maveratünnehir ve Horosan bölgelerinde yaşamaya başlayan Ehl-i Beyt'e mensup Araplarla Türklerin bu bölgede karşılaşması İslam dininin Türklerin zihinlerinde şekillenmesi konusunda önemli bir faktördür, zira Emevi ve Abbasi baskısından kaçan bu grup İslam'ı yeni benimsemeye başlayan Türklere kendi düşüncelerinin propagandasını yapmış ve fikirlerini aktarmıştır. İslam'ı göç yolları üzerinde bulunan Ehl-i Beyt taraftarlarından öğrenen Türkler ilk aşamada Şia'ya yakın bir İslam anlayışı geliştirmişlerdir.

Türklerin Müslüman olmaları uzun bir zaman dilimine yayılmıştır. Bu yüzden Türkler önceki inançlarından birçok kültürel ve dini unsuru da gelenek haline getirerek yaşatmaya devam etmişlerdir. Eski inançlarını da tamamen kaybetmediklerinden İslam'la uyumlu inançlar yeni dine aktarılmış ve yaşamaya devam etmiştir. Eski Türk inancında yer alan kadınlı erkekli zikir törenleri yeni dinde de böylece yer bulmuştur.²⁰

¹⁹ Irén   M  likoff, *Uyur idik Uyardılar*,  ev. Turan Alptekin, İstanbul 1994, s. 31.

²⁰ Ali Yaman, *Alevilik Kızılbaşlık Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s. 78.

İslam'ı yeni kabul etmiş fakat eski pagan geleneklerinden tam olarak sıyrılamamış göçebe Türk toplumunun kendi inancıyla bu farklı yorumu sentezlemesi sonucunda Alevilik haline dönüşmüştür.²¹

Anadolu'nun İslamlaşması sürecinde özellikle Orta Asya'dan gelen, Türk göçebe kültürünün izlerini taşıyan sufiler önemli rol oynamışlardır. Çok yönlü bir medrese eğitimi almayan Hacı Bektaşî Veli, Abdal Musa gibi sufiler eski Türk geleneklerini de devam ettirerek yeni dinin halk arasında yayılmasında önemli rol oynamışlardır.

Böyle bir ortamda Anadolu'da yayılmaya başlayan İslam dini Safevi Devletinin güçlenmesi sonucu Şii inancının da etkili bir şekilde varlık göstermesiyle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Bektaşî Tarikat'ı böylece Şii inançtan etkilenmiş ve ortaya eski Türk gelenekleri ve Şii İslam inancının harmanlandığı kendine özgü bir inanış şekli çıkmıştır.²²

Bu yeni sentez inanış tarihsel süreç içinde gitgide kendine özgü bir hal alarak Sünni inanıştan farklılaşmıştır. Bu farklılaşma esnasında Osmanlı Devleti ile Şii Safevi arasındaki mücadeleler de etkili olmuş, her iki taraf dini inançları kullanarak bir iktidar savaşına girmişlerdir. Bu bağlamda Kızılbaş Türkler hakkında Sünni halka çeşitli propagandalar yapılmış ve iki halk arasında bir nevi soğukluk başlatılmıştır.²³

Bu soğukluğun başlamasında Erdebil Tekkesi önemli bir rol oynamıştır. Erdebil Tekkesi ve bu tekkenin öğretisi, güney Azerbaycan'da 13. yüzyılda Şeyh Safiyyüddin tarafından şekillendirmiştir. Halvetiyye ve Kalenderiyye tarikatlarının

²¹ Alevi/Bektaşî farklılaşması hakkında geniş bilgi için Bkz. Sönmez Kutlu, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2006.

²² Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderiler*, 1992, TTK Yay., Ankara, s. 374.

²³ Yaman, a.g.e., s. 80.

birleştirilmiş bir formu olan ‘Erdebiliyye’ tarikatının kurucusu olan Şeyh Safiyyüddin ve onun ardından gelen öğrencileri sayesinde Erdebil Tekkesi zamanla yeni Müslüman olmuş Türkmen boyları tarafından saygı duyulan bir merkez haline gelmiştir.²⁴

Erdebil Tekkesi’nin oluşumundan itibaren ona tabi olanlar büyük oranda Türkmenler olmuştur. Bu durumda Erdebil Tekkesi şeyhlerinin Türkçe konuşuyor olmaları büyük bir etkiye sahiptir. Yeniçeri ocaklarının Balkan milletlerinden toplanıp devşirilmeleri Anadolu’daki Türkmenler üzerinde olumsuz bir etki yapmış, bu uygulama ile birlikte Anadolu Türkmenleri yönetimden uzaklaştırılmışlardır. Yönetimin yerine bir alternatif olarak Erdebil Tekkesi’ne yakınlaşmışlardır. Türkmenler Osmanlı yönetiminin Anadolu’daki Bâtını zümrelere karşı tutunduğu tavrı Kızılbaşlara karşı da tutunması da yönetime karşı soğumalarının başka bir sebebidir.

Türkmenlerin Erdebil Tekkesi’ne yakınlaşmalarının başka bir nedeni de medrese eğitiminden uzak olmalarıdır. Eğitimden uzak kalan bu gruplar eski inanç ve geleneklerini kutsal saymaya devam edip yeni dini de buna göre şekillendirmişlerdir. İslam dininin bazı hükümlerini yerine getirmeyip eski inançlarını devam ettiren bu gruplar ile Sünniler arasında uzaklaşmalar da bu şekilde başlamıştır. Böylece ‘alevi’ kimliği ile Erdebil Tekkesi’ne ve Safeviler’e yakınlaşan insanlar Osmanlı Devletinden uzaklaşmışlardır. Bütün bu gelişmelerin yanı sıra Sünni inançtan farklı olan bazı gruplar da Erdebil Tekkesi’ne ve doğal olarak Safeviler’e yakınlaştılsa da bu çok sınırlı sayıda olmuştur. Özellikle Bektaşî gruplar Erdebil Tekkesi’nin faaliyetlerinden etkilenmişler, Şiiliğe ait bazı düşünceleri

²⁴ Mustafa Ekici, *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, Beyan Yay., İstanbul, 2002, s. 64-68.

benimsemişlerdir. Fakat bu grup hiçbir zaman bu inancın önderliğini yapmamıştır, aksine Bektaşiliğe bağlı olan yeniçeriler İran'a düzenlenen seferleri dini bir savaş olarak görmüşlerdir.²⁵

Bu durumda; Sünni Osmanlı Devleti'nden ve halktan kopmuş, Osmanlı Devleti'ne karşı girişilen isyan faaliyetlerinden yenilgiyle ayrıldıktan sonra daha da içine kapanmış bir 'Alevi' grubu ve Şii'liğe yakınlaşsa da Sünni öğretiden kopmayan bir Bektaşî grubu olmak üzere karşımıza iki grup çıkmıştır. Bu iki grup aralarındaki benzerlikler sebebiyle zamanla eşdeğer sayılmış olsalar da günümüzdeki durumlarına bakılınca tarihte var olan farklılığın hala devam ettiğini söyleyebiliriz.

Günümüzde Bektaşî gelenekten gelen 'Alevi'ler Sünni öğretiye yakın, devlet yönetimiyle barışık kişilerken, Erdebil Tekkesi geleneğinden gelen 'Alevi'ler ise isyankâr tavrı devam ettiren ve yönetimle sorunlar yaşayan bir tablo çizmektedirler. Günümüzde devletten resmi olarak tanınma, Alevilere özgü bir din hizmeti alma, Alevilik din eğitimi alma gibi isteklerde bulunan Alevi-Bektaşî kesim de bu gruptan oluşmaktadır.

3. CUMHURİYET SONRASI DÖNEMDE ALEVİ-BEKTAŞİLİK

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Alevi-Bektaşîliğin karşılaştığı ilk sorun 1925 yılında tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması ve şeyhlik, seyitlik gibi unvanların yasaklanmasıyla baş göstermiştir. Böylece Alevi-Bektaşîler, toplanıp tarikat erkânını gerçekleştirdikleri dergâhlarından olmuşlardır. Dergâhların kapatılması Alevi-Bektaşîleri ritüellerini devam ettirebilecekleri yeni alanlar

²⁵ Ekici, a.g.e, s. 113-119.

oluşturma arayışına itmiştir. Bu durum da yasa dışı bir şekilde faaliyet gösteren cemevlerinin kurulmasına sebep olmuştur.

1960'lara kadar Alevi-Bektaşilerin resmî kurumlarda ciddi herhangi bir istek ve taleplerinin olmadığını görüyoruz. Bunun sebebi çeşitli bölgelere yayılmış olan Alevi-Bektaşilere yön verecek bir önderlerinin bulunmamasıydı. 60'ların ortalarında ise Alevilerin siyasi alanda söz sahibi olmalarıyla birlikte etkinliklerinde yavaş yavaş bir artmanın olduğunu görülür. Bu konuda 1966 yılında kurulan Birlik Partisi'nin rolü çok büyüktür. Bu tarihten sonra Türkiye'de cemevlerinin, Alevi-Bektaşi dernek ve vakıflarının örgütlenmeye başladığını görüyoruz.²⁶

90'lı yıllara gelindiğinde ise süre gelen bu örgütlenme faaliyetlerinin sonucu olarak Alevi/Bektaşiler kurumsallaşmış dernek ve vakıflara sahip seslerini duyuran bir kitle haline gelmeye başlamışlardır. 1993 yılında meydana gelen Sivas Madımak Otel Olayı, 1994 yılındaki Karaca Ahmet Cemevi Olayı, 1995'teki Gazi Mahallesi Olaylarıyla Alevi-Bektaşiler gündemde sık sık yer almaya ve sorunlarını, isteklerini dile getirmeye başlamışlardır. Alevi-Bektaşilere ait Hacı Bektaşi Veli Kùltür Dernekleri, Pir Sultan Abdal Dernekleri faaliyetlerini artırmaya başlamıştır. Ayrıca Hacı Bektaşi Veli Dergâhı, Abdal Musa Tekkesi gibi Alevi-Bektaşiliğin önemli inanç merkezleri bu dönemde yeniden faaliyet göstermeye başlamış, bunlara bağılı olarak özellikle büyük şehirlerde cemevlerinin sayısı önemli ölçüde artmıştır. Bu kurumlar aynı zamanda, Alevi-Bektaşi kùltürünün bir parçası olan saz ve semah kursları açarak kùltürel miraslarını yeni nesillere aktarmaya başlamışlardır.

Bu örgütlenmeler zamanla daha da kurumsallaşmış Cem Vakfı, Karaca Ahmet Vakfı, şah Kulu Sultan Vakfı gibi vakıflar daha da işlevsel bir şekilde hizmet

²⁶ Yaman, a.g.e., s. 132.

vermeye başlamıştır. Kurumsallaşmanın bir sonucu olarak Alevi Vakıflar Federasyonu adı altında bütün Alevi-Bektaşî vakıflarını bir şemsiye kuruluş olarak bünyesinde barındıran bir üst federasyon kurulmuştur. Bu sayede birlikte hareket etme imkânını bulan vakıflar hem isteklerinde birlik ve beraberlik sağlamışlar hem de isteklerini daha güçlü bir biçimde dile getirmeye başlamışlardır.

Bütün bu gelişmelerin bir sonucu olarak toplumun her kesimindeki Alevi-Bektaşî vatandaşlar kimliklerini gizlemeden yaşamaya, bu vakıfları desteklemeye ve isteklerini açık bir şekilde ifade etmeye de başlamışlardır.²⁷

90'lı yıllardan sonra siyasetçiler Alevi-Bektaşîlerin isteklerine önem vermeye başlamış ve bu yönde vaatlerle seçim propagandaları da yapmışlardır. Alevi-Bektaşîler bu döneme kadar ne kitlesel olarak herhangi bir partiyi desteklemişler ne de siyasi partiler açıkça Alevi-Bektaşî hareketini arkalarına almaya çalışmışlardır.

Alevi-Bektaşî hareketinden aynı dönemde bir Alevi partisi kurma ve isteklerini siyasi alanda dile getirme isteği baş göstermeye başladı. Neredeyse tüm Alevi-Bektaşî örgütlenmeleri Alevilerin isteklerini dile getirecek, çıkarlarını koruyup mevcut partilerden daha iyi temsil edecek Alevi-Bektaşîlere özgü bir parti kurma isteğini dile getirmeye başladılar. Fakat bu isteğin önünde de yasal engeller vardı. Bunların en önemlilerinden biri “Partiler yasasına göre; ‘Türkiye Cumhuriyeti’nde dil, ırk, renk, din ve mezhep ayrımı yaratmak veya herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzeni kurmak amacını güdemezler veya bu amaca yönelik faaliyet gösteremezler başkalarını bu yönde tahrik ve teşvik edemezler... bölge, ırk, belli kişi aile zümre, veya cemaat, din, mezhep veya tarikat esaslarına

²⁷ Yaman, a.g.e, s. 145-146.

dayanamaz veya adlarını kullanamazlar.’ maddesidir.”²⁸ Bu madde, Alevi-Bektaşilerin kendi adını taşıyan ve sadece Alevi-Bektaşî çıkarlarına hizmet eden bir siyasal oluşumu engellemektedir.

Bu tablodan sonra siyasilerin Alevi-Bektaşilerin kendi saflarına çekme çalışmaları da önemli ölçüde artmış; Alevi-Bektaşiler Diyanet İşleri Başkanlığı’nda temsil edilme, din eğitiminde yer alma gibi isteklerini dile getirmeye başlamışlar, siyasilerin bu istekleri seçim propagandası haline dönüştürmesiyle gündemde daha sık yer almaya başlamışlardır.²⁹

Bu gelişmelerden sonra siyasi partilerin; ‘Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesinden Alevi-Bektaşiler için kamu kaynağı ve kadro tahsis edilmesi’, ‘Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kaldırılması’, ‘Cemevlerine ibadethane statüsünün verilmesi’, ‘Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde bir Alevilik Dairesi oluşturulması’ gibi taleplerle Alevi-Bektaşî isteklerini meclise taşıdıklarını görüyoruz.³⁰

Alevi-Bektaşî gruplar uzun yıllar boyunca içlerine kapanık bir şekilde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Son yıllarda ise Alevi-Bektaşî gruplar kurdukları dernek, vakıf ve dergâhlar aracılığıyla seslerini duyurmaya başlamışlardır. Alevi-Bektaşî örgütlenmelerinin son yıllarda yoğun bir şekilde çalışmalar sürdürmesinin çeşitli sebepleri vardır. Üzüm’e göre bu sebepler; son yıllarda dini hareketlerin güçlenmesi, Madımak Otel, Gazi Mahallesi olayları gibi Alevi-Bektaşî’leri bir araya getirecek olayların yaşanması, Alevi-Bektaşî büyüklerin ortaya çıkan olaylar karşısında örgütlü bir şekilde durulması gerektiğinin önemli olduğunu düşünmeleri

²⁸ Elise Massicard, *Alevi Hareketinin Siyasallaşması*, İletişim Yay., İstanbul, 2007, s. 196.

²⁹ Massicard, a.g.e., s. 198.

³⁰ Alevi Hareketinin Siyasallaşması için bkz. Massicard, a.g.e.

ve bunun sonucunda Alevi-Bektaşı vatandaşıları bir arada tutacak dernek, vakıf vb. kuruluşları faaliyete geçirecek yönde çalışmaları sürdürmeleridir.³¹

³¹ Üzümler, a.g.e., s. 29-30.

II. BÖLÜM

ALEVİ-BEKTAŞİLERİN DİN EĞİTİMİ VE DİN HİZMETLERİNDEN BEKLENTİLERİ

1. ALEVİ-BEKTAŞİLERİN YAYGIN DİN EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİ

Yaygın eğitim, örgün eğitimle birlikte ya da örgün eğitimin dışında bireylerin gereksinim duydukları eğitim-öğretim olanaklarının sunulduğu bir öğrenme faaliyetidir.

Kılıç'a göre yaygın eğitim; "Örgün eğitimi tamamlayan ve eğitime süreklilik kazandıran okul dışı eğitim programları, hizmet içi eğitimi ve kamuoyu aydınlatma çalışmaları biçiminde yürütülür, örgün eğitimi tamamlayıcı nitelikteki yaygın eğitim çalışmaları Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler, Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Savunma, Sağlık Ve Sosyal Yardım, Tarım Ve Orman, Adalet, Kültür, Turizm, Çalışma Bakanlığı gibi bazı bakanlıklarla, özel ve gönüllü bir takım kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Hizmetiçi eğitim programları daha kapsamlı olup, tüm merkezi yönetim, yerel yönetimler, akademik kurumlar ve özel kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Kamuoyu aydınlatma çalışmalarında ise basın, radyo ve televizyonun ve din görevlilerinin yaygın eğitim hizmetleri ağırlık taşır."³²

Konumuz açısından yaygın din eğitimini örgün din eğitimi faaliyetlerinin yanında bireylere verilen din eğitimi-öğretimi faaliyetleri olarak tanımlayabiliriz.

³² Eşref Kılıç, "Yaygın Eğitim", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1983, s. 469.

İlk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu olarak okutulan DKAB derslerinin dışında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen bir yaygın din eğitimi faaliyeti yoktur.

Türkiye’de yaygın din eğitimi faaliyetlerinin resmi olarak DİB tarafından yürütüldüğünü görmekteyiz. DİB tarafından verilen yaygın din eğitimi faaliyetleri camilerde yürütülen faaliyetler ve cami dışında yürütülen faaliyetler olmak üzere iki başlık altında inceleyebiliriz. Camide yürütülen faaliyetler:

- Hutbeler
- Vaazlar
- Yaz Kur’an kursları

Cami dışında yürütülen çalışmalar ise:

- Kur’an kursları
- Hizmetiçi eğitim çalışmalarıdır.³³

Alevi-Bektaşiler küçük yerleşim birimlerinde yaşadıkları dönemde birlikte yaşam kültürünün ve kendi din adamlarına yakın olmanın verdiği avantajla; gelenek, inanç ve kültürlerini yapılan toplantılar ve günlük yaşam aracılığıyla yeni nesillere kolay bir şekilde aktarılabilmekteydiler. Şehirleşme ile birlikte küçük yerleşim yerlerindeki birlik ve beraberlik bozulmuş, birlikte yaşam kültürünün de etkisiyle Alevi-Bektaşi geleneklerini kolay bir şekilde öğrenen çocukların yeni yaşamla birlikte bu bilgileri öğrenme kanalları oldukça kısıtlanmış oldu. Bu noktada Alevi-Bektaşiler kendi çocuklarına kendi kültürlerini aktarabilecekleri merkezler ve burada görevli yetkin kişilere ihtiyaç duymaya başlamışlardır.

³³ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Cebeci,Suat, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Ankara, 2005.

Bu yerlerde Alevi-Bektaşı gelenek görenekleri, dini inanışları, semah dönme ve saz çalma gibi Alevi-Bektaşı kültürü açısından önemli bilgilerin yeni nesillere aktarılması gibi kültürün devamını sağlayacak etkinliklerin gerçekleştirilmesi beklenmektedir.

Alevi-Bektaşilerin iddialarına göre, DİB' in yukarıda sıraladığımız yaygın eğitim faaliyetleri bu noktada Alev-Bektaşilerin isteklerini karşılamamaktadır. Alevi-Bektaşilere göre DİB' in yürüttüğü yaygın din eğitimi faaliyetleri; Alevi-Bektaşı kültürünü görmezden gelen, Sünni İslamı merkeze alan bir eğitimidir ve Alevi-Bektaşilerin bu eğitimi alması onları kültürel bakımdan yozlaştırarak Sünnileştirecektir.

Cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi ve buna bağlı olarak Alevi/Bektaşı din adamları olan dedelere bütçeden pay ayrılarak devlet tarafından maaş bağlanması isteğini yaygın din eğitiminden bir beklenti olarak değerlendirebiliriz. Cemevlerinin ibadet merkezleri olarak kabul edilmesi, devletin cemevleri inşa edip buraların maddi giderlerini karşılaması sonucu bu yerler yaygın Alevi-Bektaşı din eğitiminin verildiği merkezler olarak daha fonksiyonel bir şekilde faaliyet gösterecektir.

Fakat cemevlerinin ibadethane statüsüne getirilmesinde Alevi-Bektaşiler arasında bir birlik olduğu halde Alevi-Bektaşı dedelerinin devlet memuru olması bütün Alevi-Bektaşı çevrelerce kabul edilen bir durum değildir.

Alevi Çalıştayları ön raporunda konu ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir:

“Dedelerin statüsünün Aleviler arasındaki yerinin tartışılmaz olduğu vurgulanmış, ancak yeni koşullar özellikle de kent Aleviliği söz konusu olduğunda statünün yeniden değerlendirilmesi gerektiği hatırlatılmıştır. Dedelere maaş

konusuyla gündeme gelen sorun, Alevilerin devletle nasıl bir irtibat içinde olacağı konusunda görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Maaş konusuna olumsuz bakanlar kadar, olumlu yaklaşanlar da mevcuttur. Ancak toplantıda ağırlık olarak dedelerin eğitime ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Bu ihtiyacın bir an önce giderilmesi için belirli sürelerle dedelere hizmet içi eğitimler verilmesi istenmiştir. Buna göre dedeliği, yeni koşulları da dikkate alan bir düzenek içinde 'ihya edecek' özgün bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede eğitim kurumları yeniden inşa edilebilir.

Ayrıca, Alevi bilgi ve külliyyatının derlenmesi ve korunması amacıyla da geniş ölçekli bir araştırma merkezinin kurulması istenmiştir. Bu bağlamda ısrarla üzerinde durulan bir konu da Alevi-Sünni ortak tarih bilincine yönelik çalışmaların gerekliliği olmuştur.

Burada önemli olan dedeliğin ilgili yasalarda bir formasyon kullanımı olarak yasaklanmış olmasıdır. Alevi toplumundaki rolleri bilinmekle beraber yasalar dedeliğin misyonunun sürdürülmesine izin vermemektedir.

Öte yandan dedeliğin misyonunu, modern bilgi ve kültür kalıpları içinde rasyonalize etme konusunda da güçlükler vardır. İyi niyetli adımlar atarken bu güçlüklerin de dikkate alınması gerekecektir. İnanç önderi ya da rehberi olarak yeniden isimlendirilen dedeler, manevi bilgi kanallarına açık oldukları iddiasıyla tanımladıkları kişiliklerinin modern eğitimle hangi çerçevede buluşacağı önemli bir sorundur. Bununla birlikte dedelerin eğitilmesi konusu Aleviler arasında çok sık tekrarlanan vurgular arasında yer almaktadır. Bu amaç doğrultusunda yeni düzenlemeler yapılması gerektiği taraflarca kabul edilmiştir.³⁴

³⁴ <http://www.yenidenergenekon.com/209-alevi-calistaylari-on-raporu-yayinlandi/>, 07.06.2010.

Görüldüğü gibi bu noktada Alevi-Bektaşiliğin öncelikli sorunu yaygın eğitim faaliyetini gerçekleştirecek olan dedelerin eğitilmesidir. Fakat bu sorunun nasıl çözümleneceği konusunda karanlık noktalar vardır. Dedelere böyle bir eğitim nerede verilecektir? Bu eğitimi kimler verecektir? Öncelikle bu soruların cevaplandırılması gerekmektedir. Dede-babaların yaptıkları hizmet karşılığında devletten maaş alma durumları ile ilgili de bir görüş birliği sağlanamamıştır. Maaş alınması durumunda Alevi-Bektaşilerin sivil bir yapılanma olarak kalma arzuları zarar görmüş olacaktır. Ayrıca bu durumun devletin müdahalesi, ve Alevi-Bektaşiliği yozlaştırma politikası olarak görenler de vardır. Bu sorunun süreç içinde çözülmesinin ardından dedelerin resmi statüsü belli olacaktır.

2. ALEVİ-BEKTAŞİLERİN ÖRGÜN DİN EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİ

İnsanın temel özelliklerinden biri olan inanma ihtiyacı tarihin her döneminde insan hayatını etkileyen bir unsur olarak var olmuştur. İnsan bu temel ihtiyacı kendi hayatına dahil ettiği gibi inancını yeni nesillere eğitim öğretim yoluyla aktarma ihtiyacı duymuştur. İnsanın genel ihtiyaçlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan din eğitimi aynı zamanda kişinin elde etmek isteyeceği bireysel ve sosyal bir hak olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Alevi-Bektaşilerin beklentilerini sıralamadan önce, tarih içinde Türkiye’de örgün eğitim içerisinde din eğitiminin nasıl yer bulduğuna değinmek faydalı olacaktır.

Konumuz kapsamında Türkiye’de din eğitiminin hangi aşamalardan geçip bugünkü halini aldığını görmenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

Türkiye’de din eğitiminin gelişimine bakacak olursak farklı dönemlerde farklı şekillerde var olduğunu görüyoruz. Osmanlı Devleti’nde din eğitimi medreseler, tekkeler, sıbyan mektepleri, rüştiye, idadî ve sultanîler gibi eğitim öğretim kurumlarında verilmekteydi. Cumhuriyetin ilanının ardından 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla bütün eğitim ve öğretim kurumları “Maarif Vekaleti”ne bağlanarak birleştirildi. Böylece din eğitimi de resmi yollardan tek bir kurum tarafından okutulan bir ders haline geldi. Tevhid-i Tedrisat Yasasının 4. Maddesine göre: “Maarif Vekaleti, yüksek dinîyat mütehasısı yetiştirmek üzere Darülfünun’da bir İlâhiyat Fakültesi tesis ve imamet gibi hidemâtı dinîyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler kûşad edecektir.” şeklindedir. Bunu takiben 1926’da ilkokullarda 2. ve 3. sınıflarda haftada iki, 4. ve 5. sınıflarda ise haftada birer saat olmak üzere seçmeli ‘Din Bilgisi’ dersleri okutulmaya başlanmıştır.

1929 yılında ‘Din Dersi’ ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında ve ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında haftada bir saat, Öğretmen Okullarının 1. ve 2. sınıflarında da haftada iki saat olmak üzere okutulmaya başlanmıştır. Bu ders 1931 yılında ortaokul, 1935 yılında da ilkokul haftalık programından çıkarılmıştır. 1935 yılından 1949 yılına kadar, 14 yıl boyunca, eğitim öğretimin hiçbir kademesinde din dersi okutulmamıştır.

1949 yılında ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında sınıf geçmeye etkisi olmamak üzere haftada ikişer saat olmak üzere ‘Din Dersi’ yeniden müfredata eklenmiştir. Bundan bir yıl sonra ise haftalık ders saati 1’e indirilmiş ve sınıf geçmeye etkili olacak bir şekilde işlenmeye başlamıştır.

1953 yılında İlk Öğretmen Okullarının 1. ve 2. sınıflarında zorunlu, 1956 yılında, ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında sınıf geçmede etkili, 1967 yılında lise ve dengi okulların 1. ve 2. sınıflarında isteğe bağlı ve dersi seçen öğrenciler için sınıf geçmeye etki etmek üzere haftada birer olarak saat tekrar ‘Din Dersi’ okutulmaya başlanmıştır.

1974-1975 öğretim yılında ‘Ahlâk Dersi’ olarak değiştirilen bu ders ilkokulların 4. ve 5., ortaokulların 1, 2 ve 3., liselerin 1. ve 2. Sınıflarında okutulmaya başlanmıştır. Bir sonraki eğitim öğretim yılında ise ortaokullar ile lise ve dengi okullarının son sınıflarına isteğe bağlı olarak Din Bilgisi, aynı öğretim yılında lise ve dengi meslek okullarının son sınıflarına da Ahlâk dersleri konulmuştur.

1982 yılına gelindiğinde ise yeni anayasanın 24. Maddesi ile birlikte zorunlu hale gelmiştir. Bu madde şu şekildedir;

‘Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

14 üncü maddeye aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir.

Kimse; ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz, suçlanamaz.

Din ve ahlâk öğretimi devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.’

Yukarıdaki anayasa maddesiyle birlikte daha önceden ‘Din Bilgisi’ ve ‘Ahlak Dersi’ adıyla okutulan bu iki ders birleştirilerek ‘Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi’ olarak değiştirilmiştir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ilköğretimde 4. Sınıftan 8.

Sınıfa kadar haftada 2 saat, lise ve dengi okullarda ise her sınıfta haftada 1 saat olarak okutulmaya devam etmektedir.³⁵

Görüldüğü gibi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin şimdiki haliyle eğitim-öğretim kurumlarında okutulması;

- Zorunlu olması,
- Müfredattan tamamen kaldırılması,
- Seçmeli hale gelmesi,
- Sınıf geçmeye etki etmemesi,
- Tekrar zorunlu olması

süreçlerinden geçerek şekillenmiştir. Bu farklı uygulamalar, dönemlerinin ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmiş ve yine ihtiyaçlara binaen yeniden şekillendirilme isteğiyle değişikliklere uğramıştır.

Din derslerinin eğitim öğretim programından tamamen çıkarıldığı ya da seçmeli olduğu dönemlerde toplumdaki din olgusu ve buna bağlı olarak kültürel hassasiyetlerde değişimler olmuştur. Seçmeli din dersini alan kişilerle almayanlar arasında kültürel açıdan büyük uçurumlar oluşmaya başlamıştır; çünkü din, kültürü besleyen en önemli etmenlerden birisidir. Türklerin bin yıllık bir İslam geleneğine sahip olduğu düşünüldüğünde sosyal ve kültürel hayatın ayrılmaz bir parçasının dini olgular, inanç ve ibadetler olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Aynı şekilde bu dini geçmişin etkisiyle oluşan gelenek ve görenekler de toplum hayatının önemli bir parçasıdır. Din derslerinin eğitim öğretimden uzaklaştırılması aynı zamanda insanları da bu kültüre yabancılaştırmak demektir. Toplumlara büyüten ve yaşatan olguların en

³⁵ İlhan Yıldız, 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi: Zorunlu mu Kalmalı yoksa Seçmeli mi Olmalı' *TÜBAV Bilim Dergisi*, c. 2, sayı. 2, Ankara, 2009, s. 243-256.

önemlilerinden birisi olan böylesi bir ortak kültürü paylaşmak ve aktarmak ülke geleceği açısından önemli bir konudur.

Alevi-Bektaşî inancına sahip kişilerin son on yıldır ağırlıklı olarak dile getirdikleri isteklerden en öne çıkanlarından bir tanesi de ilköğretim ve ortaöğretim seviyesinde zorunlu olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile ilgili olan istekleridir. Bu isteklerin niteliği de çeşitli gruplara göre değişmekle birlikte çıkış noktaları hemen hemen birbirine benzer bir yapı sergilemektedir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi anayasanın 24. maddesine göre ilköğretim kurumlarında zorunlu olarak okutulması gereken bir derstir. Bu dersin zorunlu olarak okutuluyor olması Alevi-Bektaşî çevrelerce tepki toplamaktadır; çünkü Alevi-Bektaşîlere göre dersin içeriği tamamen Sünnî inancını yansıtmakta ve bu ailelere mensup bireyler de ders ile birlikte Sünnî inancını benimsemeye bir yerde mecbur bırakılmaktadırlar.

Alevi-Bektaşî inancına sahip kişilerin önemli iddialarından biri; özellikle 1980 ve sonrasındaki dönemde Alevi-Bektaşî vatandaşlara karşı sistemli bir asimilasyon çalışmasının yapıldığıdır. Bu asimilasyon çalışmaları sonucunda Alevi-Bektaşî köylerine zorla camiler yapılması ve ilköğretim ve liselerde zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin verilmeye başlamasıdır.

Sünnî inancı benimseyen bu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenleri ve Kur'an Kursu öğreticisi zihniyetiyle Arapça namaz surelerini ezberletmekte, Sünnî inanç esaslarını öğrencilere aktarmaktadır. Üstelik bu din derslerinde Aleviliğe ilişkin hiçbir bilgi yer almamaktadır.³⁶

³⁶ Mustafa Cemil Kılıç, *Laik Türkiye İçin Yükselen Alevilik*, Kum Saati Yay., İstanbul, 2006, s. 287.

Alevi-Bektaşilerin din eğitimi ile ilgili isteklerinden en göze çarpanı ilköğretim ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin tamamen kaldırılması ya da seçmeli hale getirilmesidir.

Alevi-Bektaşilik yüzyıllar boyunca din adamları olan dedeler aracılığıyla aktarılan sözlü kültür sayesinde dini bilgileri yeni nesillere anlatarak ayakta kalmıştır. Şehirleşme ile birlikte küçük yerleşim birimlerindeki birlikte yaşam sona ermiş ve farklı kültürlerle birarada yaşamaya başlamışlardır. Bu aşamada Alevi-Bektaşî ailelerde çocuklarına din eğitimi verme kaygısı ortaya çıkmıştır. Bu boşluğun doldurulması için ise başvurulacak yerler sınırlıdır. En önemli başvuru yeri olan okullarda verilen din eğitimi ise Alevi-Bektaşilerin kendi inanç ve yaşam kültürü ile bağdaştıramadığı bir din eğitimidir.

Eğitim-Sen Genel Başkanı Zübeyde Kılıç konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “Zorunlu din dersi uygulaması, din ve vicdan özgürlüğünün açıkça ihlal edilmesi demektir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi zorunlu din dersinin, din ve vicdan özgürlüğünün ihlali olduğuna karar vermiştir. Yargı kararlarına uyulmalı, zorunlu din dersi uygulaması kaldırılmalıdır.”³⁷

Kılıç’a göre; “Din eğitimi konusunda Alevî çocuklarının durumları ve sıkıntıları ortadadır. Ana baba çocuğa gerekli eğitimi vermeyince ve buna bir de okulda din dersi öğretmenlerinin söyledikleri eklenince, çocuklarımızın körpecik beyinlerinde oluşacak ‘Ben neyim?’ sorusu, geleceğimiz olan çocuklarımızı büyük ulusal bunalımlara sürükleyebilir. Bu nedenle anne ve babalar yapılmakta olan yayınlarla önce kendini eğitmeli ve bunu daha sonra çocuklarına aktarmalıdır. Unutmayalım, Alevîliğin geleceği ailedeki bilinçli eğitime bağlıdır. Bu veriler

³⁷ http://www.alevihaberajansi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=9511&Itemid=51, 01.06.2010

doğrultusunda biraz da özel şeyler söylemek gerekirse, özellikle bahsedilen bunalımdan geçmiş bir Alevî genç olarak şunları söylemek isterim: Çok değerli ana babalar, çocuklarınızı ‘Sakın kimseye Alevî olduğunu söyleme!’ diye tembihlerde bulunmayınız. Çünkü bu sizin korktuğunuzu gösterir. Sizin korkmanız çocuğunuzun Alevîliğin okulda anlatıldığı gibi kötü ve sapık bir mezhep olduğuna, kendisinin de böylece kâfir olduğuna inanmasına neden olur. Bunun yerine çocuğunuza, size bu konuda sorular sordukça ya da siz fırsat buldukça Alevîliğin özde ne olduğunu anlatmak daha olumlu sonuçlar doğuracaktır. Yıllarca bu gizlilikle hiçbir kazanç elde edilememiş, aksine yapılan kötü yakıştırmalara kanıt olarak destek sağlanmıştır. Bu gizlenmelerle çocuklarımızı Alevî olduğu için utanıp korkan insanlar olarak yetiştireceğimize, göğsünü gererek, korkmadan, Alevîliği ile gurur duyacak şekilde, bilinçli bir eğitimle yetiştirmeliyiz. Bu bilinçli eğitimle Alevîlik, ileriki yıllara daha güvenle bakabilecek, gücüne güç katacak, gurur duyulan bir olay haline gelecek ve en önemlisi de yok olmayacaktır.”³⁸

Küçük’e göre zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde, “Sünni İslam ibadetlerinin en önemlisi olan ‘namaz’ ayrıntılı bir şekilde anlatılmakta, namaz esnasında tekrarlanan duaların öğrenciler tarafından ezberlenmesi beklenmektedir. Aynı şekilde Sünni ibadetlerinden ‘Ramazan Orucu’ konusu işlenmekte fakat Muharrem orucundan hiç bahsedilmemektedir. Bu yolla verilen eğitim gerçekten ‘Din Kültürü’ tanımını karşılamamaktadır. İslam dünyasındaki farklı yorumları bu şekilde gizleyerek birlik ve beraberlik vurgusu yapılmaya çalışılmaktadır. Fakat bu yolla farklı inanışlar yok sayılmaktadır.”³⁹

³⁸ Nilgün Kılıç, ‘Eğitim ve Alevilik’, *Cem Dergisi*, Yıl:1, Sayı:7, İstanbul, 1991, s. 13.

³⁹ http://www.alevibektasi.org/murat_kucuk.htm, 14.04.2010.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinden duyulan rahatsızlığı Pir Sultan Abdal Kültür Derneğinin bir basın açıklamasında “Zorunlu din dersi uygulaması ile 25 yıldır Alevi çocukları kendi inançları dışında eğitime tabi tutulmakta, Alevilik inancı hakkında hiçbir bilgi verilmeyerek, inançlarından uzaklaştırılmaktadırlar.”⁴⁰ ifadeleri dile getirilmiştir.

Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu da 20-21 Ocak 2005 tarihli toplantılarından sonra yaptıkları basın açıklamasında konuya değinmişler ve zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin kaldırılması isteklerini şu şekilde dile getirmişlerdir. “Alevi çocuklarını zorunlu din dersi ile Sünnileştirmeye çalışmak, Alevi köylerine zorla cami yaptırmak, cemevlerini inanç merkezi olarak saymamak, Alevilere camiye adres göstermek, Alevi kimliğini tanımamak, misyonerliğin tam da kendisidir. Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu bu görüşlerin dün de bugün de arkasındadır, yarın da arkasında olacaktır.”⁴¹

Bozkurt’a göre “Son zamanlarda yapılan çalışmalar sonucu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine Alevi-Bektaşilikle ilgili bölümlerin eklenmiş olması da yine Alevi-Bektaşî kimliğine yapılan bir saldırıdan başka bir şey değildir. Bu yolla hem Alevi-Bektaşî inancına karşı dışlayıcı bir tavır sergilenmemiş olacak hem de bu konular Sünni temelli bir ders kitabının içinde işlendiği için Sünnilik Alevi-Bektaşiliği de kapsayan bir genel öğreti gibi gösterilmiş olacaktır.”⁴²

Keçeli’ye göre “Laik bir ülkede zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin okutulmasının kanunlarla çeliştiğini ve bu durumun ortadan kalkması için söz

⁴⁰ <http://www.pirsultan.net/kategori.asp?KID=8&ID=88&aID=134>, 06.05.2010.

⁴¹ *Serçeşme Dergisi*, ‘AABK Zorunlu Din Dersleri Derhal Kaldırılmalıdır’, sayı: 7, İstanbul, 2005, s.14.

⁴² Fuat Bozkurt, ‘Aleviliğin Yeniden Yapılanma Sürecinde Toplum-Devlet İlişkisi’, *Alevi Kimliği*, Ed. T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, Tarih Vakfı Yay. İstanbul, 1999. s. 112-113.

konusu derslerin tamamen kaldırılması ya da seçmeli hale getirilmesi gerekmektedir.”⁴³

Türkiye’de önde gelen Alevi-Bektaşî vakıflarından Cem Vakfı’nın başkanı İzzettin Doğan ise görüşünü şu şekilde dile getirmiştir: “Çağdaş bir ülkede olmaması gereken zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ülkemizde bir sorun kaynağıdır. Öğrencilere sınıflarda zorla namaz kıldırıldığı, Arapça duaların zorla öğretildiği, sadece Sünnî İslam anlayışının Hanefî yorumuna göre eğitim verilen bu dersler Alevi-Sünnî soğukluğunun ana kaynaklarındandır. Okula giden bir Alevi öğrencinin öğrenmek zorunda olmadığı bilgileri kendi doğrularımış gibi öğrenmesi eğitimde fırsat eşitliği ilkesine, din ve vicdan hürriyetine aykırıdır... Bu durumun sona ermesi için din ve ahlak konusu eğitim öğretim müfredatından çıkarılmalıdır. Fakat buna gerçekten ilgi duyan ve bilgi edinmek isteyen öğrenciler varsa o zaman seçmeli hale getirilmelidir. Bu seçmeli derste var olan bütün dini inanışlar eşit oranda yer almalı ve konunun uzmanı öğretmenler tarafından okutulmalıdır.”⁴⁴

Marmara Sosyal Araştırmalar, Tanıtım ve Danışmanlık Şirketi ve Stratejik Düşünce Enstitüsünün 2009 Eylül Ayında 26 ilde Alevi-Bektaşî ve Sünnî vatandaşların katılımıyla gerçekleştirdikleri kamuoyu araştırmasındaki sorulardan bir tanesi; ‘Sizce Alevi vatandaşlar için okullarda zorunlu din dersi uygulaması kaldırılmalı mıdır?’ sorusuna Alevi-Bektaşî vatandaşların cevapları şu şekildedir:

⁴³ Şakir Keçeli, *Alevilik-Bektâşîlik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Ardıç Yay., İstanbul, 1996, s. 1.

⁴⁴ İzzettin Doğan, ‘Alevilik İslam Dışı Değildir’, *Türk Yurdu*, sayı: 210, Ankara, 2005, s. 71.

Evet, kaldırılmalıdır	%49.2
Seçmeli hale getirilmelidir	%39.6
Hayır, kaldırılmamalıdır	%8.8
Fikrim yok	%2.4

Karaca Ahmet Sultan vakfının internet sitesinde zorunlu din dersleri ile ilgili konuya şu şekilde değinilmiştir:

“Zorunlu Din Dersleri, 12 Eylül Darbesi döneminde konuldu. Artık laik devletimizin hem resmi dini hem de resmi mezhebi olmuştu. Resmi dini İslam, resmi mezhebi ise, Hanefilik’ti. Hanefi olmayan Aleviler, Şiiler ve diğer inanç mensupları yok sayıldı. 9 Temmuz 1990 tarihli genelge ile Hristiyan ve Musevi çocukları dilekçe ile bu dersten muaf olabiliyor. Ama Aleviler için durum değişmedi. Alevi çocukları zorla inanmadıkları ibadet biçimini öğrenmek ve uygulamak zorundadır. Aksi halde sınıflarını geçemezler.

Aleviler inançları gereği camide kılınan 5 vakit namazı kılmazlar. Camiye gitmezler. 30 gün tutulan Ramazan Orucunu tutmazlar. Böyle olduğu için, okulda rahatsız edilmektedirler. Bu uygulama ne inanç özgürlüğüne ne de insan haklarına sığar. Söz konusu edilen Alevilik dersleri nasıl verilecektir? Dersin kitabını kim hazırlayacaktır? Bu dersi kimler verecektir? Eğer Alevilik dersi, mevcut kitapların içine üç-beş cümle veya üç-beş paragraf ilave edilecek bir uygulamadan ibaret olacaksa; bu uygulama olayı geçiştirmekten başka bir şey değildir. Bu yasak savmadır. Bu durum mevcut uygulamayı meşrulaştırmak isteminden başka bir anlam taşımaz.

Alevilik İslamiyet'in Türkçe konuşmasıdır. Alevilik İslamiyet'in Türkçe yorumudur. İbadetin dili tümüyle Türkçe'dir. Ama Türkiye'de okullarda İslamiyet'in Türkçe konuşması olan Alevilik yasaktır. Bırakalım Avrupa'yı, ülkemizde azınlık sayılan ve sayılmayan Hristiyanlığın değişik yorumları olan; Katoliklere, Ortodokslara, Protestanlara, Keldanilere, Süryanilere, Nasturilere kendi dillerinde ibadet serbesttir ama, Alevilere Türkçe ibadet yasaktır.

Aleviliğin okullarda öğretilmesi bu saatten sonra adeta bir ucubeye çevrilmemelidir. Alevilik okullarda doğru düzgün öğretilmelidir. Milyonlarca insanın beklentileri ile adeta alay edilmemelidir.

Bu uygulamanın düzgün biçimi kanımca şöyle olmalıdır. Alevilik Ders Kitabı mutlaka ama mutlaka Alevi kökenli uzmanlar tarafından hazırlanmalıdır. Bu konuda yeterli kadro ve çalışma mevcuttur. Nasıl ki bir Hristiyan'a Şafii kökenli birinin kitap yazması uygun olmaz ise, bir Hanefi'ye bir Musevi'nin ders kitabı yazması uygun düşmezse bir Aleviye de bir Vehabi'nin ders kitabı yazması uygun düşmez.

Neden Vehabi diyorum? Çünkü bugün Milli Eğitim'de ve Diyanet İşleri'ndeki hakim anlayış Vehabi Müslümanlığı yani Suudi Müslümanlığıdır. Bu İslami anlayış ise Aleviliğe yüz seksen derece aykırıdır.

Aleviliği öğretecek derslere mutlaka ama mutlaka Alevi kültürü içinden gelen öğretmenler tayin edilmelidir. Milyonlarca insanın beklentileri ile adeta alay edilmemelidir. Böyle olmazsa hiç olmasın, daha iyidir. Tabii 'Zorunlu Din Dersleri' adı altında verilen 'Zorunlu Sünnilik Dersleri' Aleviler için olduğu gibi hiçbir öğrenci için 'zorunlu' olmamalıdır. Din dersleri zorunlu değil seçimlik olmalıdır. Zorunlu din dersi demek devletin bir dinin ya da mezhebin taraftarı olması demektir.

Halbuki, çağdaş laik demokrasilerde devletin dini olmaz. Vatandaşın dini ya da mezhebi olur. Devlet inançlar konusunda tarafsızdır, hakemdir.

Devlet farklı inançlara mensup yurttaşları arasında ayırım yapamaz. Yaparsa devlet laik olamaz.”⁴⁵

Alevi-Bektaşilerin yaptığı bu tespitlerin ortak noktasında öncelikle laik bir ülke olan Türkiye’de zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin varlığının rejimi tehdit eder nitelikte olması yer almaktadır. Buna göre devlet tarafından zorunlu olarak okutulan din dersi laiklikle çelişmektedir. Ayrıca bu durum Türkiye’de hem rejimi hem de laik devlet anlayışını tehdit eder niteliktedir. Söz konusu bu duruma göre kişilere zorunlu olarak DKAB derslerini okutmak din ve vicdan hürriyetine ve insan haklarına aykırıdır. Dini inanç kişisel bir durumdur ve kişi eğer isterse dini bilgilere ulaşmalıdır. Bunun zorunlu hale getirilmesi, inancı benimsemeyen insanlara da bu bilgileri dayatmak olur ki bu da insan haklarına aykırı bir durumdur. Bu bağlamda Alevi-Bektaşilerin genel istekleri zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin ya tamamen kaldırılması ya da Hristiyan ve Musevi öğrencilere verilen muafiyet hakkının Alevi-Bektaşî öğrencilere de verilmesidir. Kanunlara göre; Alevi-Bektaşî öğrencilerin diğer din mensuplarına yasayla verilen bu muafiyet hakkını elde etmesi için Alevi-Bektaşiliğin İslam Dini’nden ayrı bir din olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.

Subaşı’na göre; “Zorunlu din derslerinin tamamen kaldırılmasını, dolayısıyla devletin herhangi bir topluluğa, her hangi bir dini öğretmek gibi bir görevinin olmadığını savunanlar var. Bunun yanı sıra bir kısım Aleviler de geliyor; ‘Devlet bu konuda bize yardım etsin, Alevilerin mutabık olduğu bir Alevilik resmini, Alevilik

⁴⁵ <http://www.karacaahmet.com/popup/haber-yazdir.asp?haber=330>, 06.05.2010.

söylemini devlet kurumlarında, okullarda öğretsin.’ diye önerilerde bulunuyor. Böyle bir takım bakış açıları da var. Kişisel olarak radikal bulduğum kimi gruplar da kendi çıkarlarını belli bir muhalefet diliyle savunmayı tercih ediyorlar. Devletin zorunlu din derslerinden vazgeçmesini arzu ediyor, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kurumsal olarak varlığına hepten son vermeyi arzu ediyorlar. Bu gruplar belki isteğe bağlı bir din dersi konusunda yeni ve aşınmamış bir müzakere diline kulak verebileceklerini söylüyorlar ama genel olarak devletin herhangi bir dini zorunlu olarak dayatması konusunda çekinceleri var. Hatta çok sert sayılabilecek gerekçeleri var. Bunun yanı sıra Aleviliği öğretmesi, Aleviliğe ders kitaplarında, müfredatta yer vermesi, Aleviliği kendi müfredatına dahil etmesi konusunda kimi Alevi grupların da talepleri var. Tabi burada hangi grubun öz çıkarları belirleyicidir? Hangi grubun söylemine itimat edebilir? Hangisine bir alan açılabilir? Bütün bunlar sonuçta siyasi iradenin bir konusu olmakla beraber zorunlu din dersleri konusunda sadece Aleviler arasında değil Sünni Müslümanlar arasında da bazı çekinceler olduğunu, bu derslerin niteliği ile ilgili de bazı tartışmalar olduğunu biliyoruz. Öte yandan zorunlu din derslerinde kullanılan argümanlar, özellikle son birkaç yıl içinde bazı uluslararası etkilerin de devreye girerek gerçekleştirdiği bir şey var. Bu derslerin içeriğine Alevilikle ilgili bazı temalar da eklendi. Hacı Bektaşî Veli, Yunus Emre, Ahmet Yesevi ile ilgili ya da Alevi erkânıyla ilgili kimi önemli sayılabilecek unsurlar müfredata serpiştirildi. Bu, bazı Alevi grupları tarafından yetersiz hatta inceltilmiş usta işi bir aldatmaca olarak görüldü. Buna karşılık bazı Alevi gruplar da mevcut adımları her şeye rağmen yeterli bir adım olarak görmekte beis görmedi. Öyle anlaşıyor ki, Aleviler söz konusu olduğunda olabildiğince çeşitlenmiş bir Alevilikten, pek çok Alevilikten söz etmek mümkünse de sonuçta devletin fiilen attığı adımları saygıyla karşılayan Alevi

grupları olduğu kadar bu konudaki adımları her zaman tereddütle ve tepkiyle karşılayan Alevi grupları da var. Tabii ki devletin o farklı Alevilikler içerisinde bir tercihte bulunması söz konusu değil. Biz ortak bir müzakere içerisinde bu taleplerin gerçekleştirilmesini düşünüyoruz. Onun gerçekleşmesi için bir takım adımlar atıyoruz. İşin zor olduğunu ben biliyorum. İş sanıldığı kadar kolay değil. Din dersi konusunda mesela bir müfredatı Sünni İslam inancıyla ilişkilendirmeniz, doldurmanız, beslemeniz kolay gözüküyor ama Alevilik söz konusu olduğunda ‘Hangi Alevilik?’ sorusu devreye giriyor. Çoğu mistik ve Bâtını karakterde inşa edilmiş bir söylem envanterinin ders kitaplarına nasıl yansıtılacağı sorun, bu yansıtmayı kimin yapacağı başka bir sorun. Böyle bir metin aktarımını Sünniler Aleviler için mi yapacak yoksa Aleviler kendi içlerinden çıkardıkları, kendi saygı duydukları isimlerle mi bunları gerçekleştirecekler? Bunlar dışarıdan kırtasiye sorunları gibi anlaşıyor ama öyle değil.”⁴⁶

Alevi-Bektaşilikle ilgili internet siteleri de Alevi-Bektaşiliğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde okutulması, Diyanet İşleri Başkanlığı’nda temsili gibi konuların tartışıldığı yorumlandığı yerlerdir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin içeriğinin nasıl olması gerektiğine dair bir soru internet kullanıcıları tarafından şu şekilde yanıtlanmıştır:⁴⁷

⁴⁶ Necdet Subaşı, Röportaj, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Alevilik Özel Sayısı, Ankara, 2010.

⁴⁷ <http://www.pollemik.com/sonuc.asp?no=15262123941992>, 27.05.2010.

Cevap	Yüzde
Tüm dinler öğretilmeli	27,68
Mezhepleri de içine alarak Müslümanlık öğretilmeli	22,14
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi isteğe bağlı olmalı	21,77
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kaldırılmalı	10,33
Sadece Sünni Müslümanlık öğretilmeli	7,75
Bence şöyle yapılmalı	6,64
Fikrim yok	3,69

Görüldüğü gibi ankette dersin tamamen kaldırılmasını isteyenlerin oranı sadece %10'dur. İçerikle ilgili dile getirilen isteklerde ise dinlerarası ve mezheplerarası bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğinin istenildiğini görüyoruz. Mevcut müfredatın da dinlerarası açılımlı ve mezheplerüstü bir yaklaşımı benimsendiğini düşünürsek bu sonuç genel isteğin de müfredatla uyum içinde olduğunu göstermektedir.

Aynı şekilde 'Alevilik din dersinde okutulmalı mı?' sorusuna verilen yanıtlar ise şu şekildedir:

Cevap	Yüzde
Evet, okutulmalıdır.	56,40
Hayır, Okutulmamalıdır.	43,60

Ayrıca Haziran 2009'da başlayıp Ocak 2010'da sona eren Alevi Çalıştayları da konu ile ilgili kararların alınmasında önemli bir adım olmuştur. Çalıştaylar sonunda

yayımlanan ön raporda zorunlu DKAB dersleri ile ilgili olarak bir bölüme yer verilmiştir. Buna göre:

“Alevilerde yaygın ve ilgi gören temel yaklaşım Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin zorunlu olmaktan çıkarılmasıdır. Konu derinlemesine müzakere edilmiş; dinler, mezhepler ve inançlar üstü bir din öğretimine bilinen nedenlerle tüm vatandaşlarımızın ihtiyacı olduğu teyit edilmiştir. Bununla birlikte ‘zorunluluk’ ifadesinin Aleviler arasında siyasi ve kültürel nedenlerle açık bir rahatsızlık ifade ettiği de dile getirilmiştir.

Ders müfredatının tüm toplum kesimlerince kabul görecektir bir üst dille ve tarafları rencide etmeyecek, aksine önemli ölçüde rahatlatarak bir perspektifle hazırlanmasına duyulan ihtiyaç tam bir ittifakla beyan edilmiştir. Bu amaçla ilgili komisyonların kurulması ve konunun teknik taraflarının gerçekleştirilmesine azami dikkat göstermesinin toplumdaki tedirginlikleri daha baştan azaltacağına işaret edilmiştir.

Öte yandan anayasamızda yeri olmakla birlikte bugüne kadar değişik nedenlerden dolayı uygulanmamış bir imkânın da hayata geçirilmesi konusunda bir uzlaşma oluşmuştur. Bilindiği gibi Anayasa, isteğe bağlı din öğretiminin verilebilmesine fırsat veren bir seçeneği de içinde barındırmaktadır. Buna göre; isteğe bağlı din öğretimi de ilgili mevzuat doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak gerçekleştirilebilir. Bütün bu değerlendirmelerle iki ayrı yol ve yöntemin sorunun aşılabilmesi için yeterli olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

İlkinde aslolan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimidir. Bu uygulama zaten mevcuttur ve zorunluluk çerçevesinde uygulanmaktadır. Ancak bundan böyle uygulamada dikkat edilmesi gereken nokta müfredatın yeniden şekillendirilmesidir.

Dolayısıyla bu müfredat kaçınılmaz bir şekilde herhangi bir inanç grubunun düşünce ve çıkarlarına doğrudan atıfta bulunmadan, belli bir dikkati yansıtmakta ısrarcı olarak gerçekleştirilecektir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimi, uluslararası standart ve uygulamaları dikkate alan bir özenle hazırlanacak ve yine zorunlu olarak okutulmaya devam edilecektir. Bütün bu düzenlemeler, evrensel ve genel ahlak ilkelerinin öğretimine öncelik verilerek gerçekleştirilecektir. Aslolan zorunluluk ilkesinin kaldırılmasıdır, ancak mevcut koşullar dersin bu çerçevede sürdürülmesini haklılaştıracak doneler sunmaktadır.

Bu bağlamda ortaya çıkan ikinci olanak da yasada belirtilen koşullarda yararlanılabilecek yeni bir alanın devreye sokulmasıdır. Bu ise; isteğe bağlı din eğitimi programıdır. Böylece ilgili inanç gruplarının üzerinde mutabık oldukları bir eğitim müfredatı aracılığıyla çocuklarına din eğitimi vermeleri sağlanacaktır. Bu düzenlemeler anayasamızın genel geçer ilkelerine sadakat içinde düzenlenerek uygulamaya konacaktır.

Sonuç olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimi zorunlu olarak varlığını sürdürecektir ancak müfredat, yeniden ve tüm inanç gruplarının üstünde bilgi vermeyi önceleyen üst bir dille hazırlanacak, isteğe bağlı din eğitimi de ilgili grupların üzerinde mutabık kaldıkları bir müfredatla gerçekleştirilecektir.

Bu durumda Alevi ve Sünni vatandaşlarımız kendi inanç ve ritüellerini eğitim esaslı olarak devletten alma olanağı bulabileceklerdir. Zorunlu din dersleri gerekli düzenlemelerini yeniden yapmış İlahiyat Fakültesi ya da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği mezunu öğretmenler tarafından verilecektir. Ancak Alevilerin

isteğe bağılı derslerden yararlanabilmeleri için de mutlaka Alevi öğretmenlerin sürece dâhil edilmeleri gerektiğı vurgulanmıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin, yeniden düzenlenmiş olsa da ilahiyat mezunları arasından istihdam edilmesinin mahzurlarına da vurgu yapılmıştır. Teknik alt yapı tarafları tatmin edecek bir düzeye erişinceye kadar gereken mevzuat değişiklikleriyle Alevi uzmanlardan yararlanılarak bu dersler verilebilecektir. Ancak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi uzun vadede verebilecek yetkinlikte öğretmenlerin hangi süreçlerde eğitileceğı gibi konularda Alevi katılımcıların henüz tatminkâr ve yeterli sayılabilecek önerilere sahip oldukları söylenemez.”⁴⁸

Çalıştay raporundaki ifadeler Alevi-Bektaşiliğın din eğitimine konu edilmesi açısından önemlidir. Çünkü Alevi-Bektaşî temsilciler, İlahiyatçılar ve Milli Eğitim mensuplarının bir araya geldikleri ve kimin ne istediğinin karşılıklı oturup konuştukları bu toplantılar bütün tarafları memnun edebilecek bir sonuca varılmış gibi görünmektedirler.

Alevi-Bektaşilik konularıyla ilgili Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatında yeniden bir düzenleme yapılacağı ile ilgili devlet bakanı Faruk Çelik’ten şu şekilde bir açıklama gelmiştir: “Metin hazır olsa baskıya vermiştik. Önümüzdeki yıl eski metinler kullanılacak gibi görünüyor. Alevi kesiminin üstünde uzlaşacağı, ‘Evet’ diyeceğı bir metne ihtiyaç var.”⁴⁹

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders içeriğinin yeniden düzenlenip 2010-2011 eğitim öğretim yılında konuların ders kitaplarına dahil edilebileceğini belirten Çelik cemevlerinin Alevi-Bektaşî vatandaşlar için bir eğitim-öğretim merkezi olabileceğı

⁴⁸ <http://www.yenidenergenekon.com/209-alevi-calistaylari-on-raporu-yayinlandi/>, 07.06.2010.

⁴⁹ http://www.alevihaberajansi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=9944&Itemid=51, 21.05.2010.

ile ilgili görüşlerini de şu şekilde ifade ediyor; “Eğitim ve öğretim başka şeyler. Öğretim kapsamında Din Kültürü derslerinde genel bilgiler verilir. Eğitim konusunda ise AİHM'in kararı var. Anayasanın 24'üncü maddesi eğitim konusundaki tercihi çocukların ailelerine bırakıyor. İsteyen aile çocuklarına din eğitimi verdirir. Aileler dinlerini öğretmen için çocuklarını istedikleri yere gönderir. Aleviler de çocuklarını cemevlerine gönderebilir. Burada çocuklar inançlarını ritüellerini öğrenir. Neye inanıyorsan onun eğitimini almalısın.”⁵⁰

Bu noktadan sonra Alevi-Bektaşiliğin hangi koşullarda din eğitiminin konusu yapılacağı ve bu din eğitiminin kim ya da kimler tarafından verileceğini de zaman gösterecektir.

2.1. İlköğretim ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programlarında Alevi-Bektaşilik

Çalışmamız açısından mevcut ilk ve ortaöğretim programlarında Alevi-Bektaşilikle ilişkilendirilebilecek tema ya da konuların varlığına da değinmekte fayda vardır.

Beş yıllık bir süreci kapsayan ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin bazı ünitelerinde Alevi-Bektaşilikle ilişkilendirilebilecek konulara yer verilmektedir:

⁵⁰http://www.alevihaberajansi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=9882&Itemid=51, 21.05.2010

- a. 6. Sınıf ‘Türkler ve İslamiyet’ ünitesinde *Türkler Arasında İslamiyetin Yayılmasında Etkili Şahsiyetler* konusunda Hacı Bektaşî Veli anlatılmaktadır.
- b. 6. Sınıf ‘Türkler ve İslamiyet’ ünitesinde *Türklerde Peygamber ve Ehlibeyt Sevgisi* konusunda; Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e verilen değer konusu işlenmektedir.
- c. 8. Sınıf ‘İslam Düşüncesinde Yorumlar’ ünitesinde *Fıkhi Yorumlar* başlığı altında Caferilik de anlatılmaktadır.
- d. 8. Sınıf ‘İslam Düşüncesinde Yorumlar’ ünitesinde *Tasavvufî Yorumlar* başlığı altında Bektaşilik incelenmektedir.

Dört yılı kapsayan Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programında da yine Alevi/Bektaşilikle ilgili temalar şu şekildedir:

- a. 11. Sınıf ‘İslam Düşüncesinde Yorumlar’ ünitesinde Ceferilik mezhebine de yer verilmektedir.
- b. 11. Sınıf ‘Hz. Muhammed’in Örnekliği’ ünitesinde *Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi* konusu yer almaktadır.
- c. 12. Sınıfta ‘İslam Düşüncesinde Tasavvufî Yorumlar’ ünitesinde Alevilik/Bektaşilik düşüncesi konusu işlenmektedir.

Ayrıca Ortaöğretim DKAB programında bulunan 9 okuma parçasından 5 tanesi Alevi-Bektaşilikle ilgilidir. Bu metinler ise şu şekildedir:

- a. Hz. Fatıma ve Aile Fertleriyle İlişkileri (9. sınıf)
- b. Hacı Bektaşî Veli’nin Makalât Adlı Eserinde Tevhid ve İnanç Esasları (10. sınıf)
- c. Hz. Ali’nin Örnek Şahsiyeti ve İbadetin Önemine Dair Sözleri (10. sınıf)

d. Barış ve Kardeşlik (Cabbar Kulu) (11. sınıf)

e. Hacı Bektaşî Veli'nin Makalât'ından Dört Kapı Kırk Makam (12. sınıf)

Görüldüğü gibi mevcut ilköğretim ve ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders programlarında Alevi-Bektaşî geleneği yok sayılmamakta, ders içeriklerinde Alevi-Bektaşilik ile ilgili konulara yer verilmektedir.

Farklılıkların toplumun zenginliği olduğu bilinciyle toplumda yer alan mezhep ve tasavvufî akımlarla ilgili bilgilere yer verilmektedir. Fakat Alevi-Bektaşilikle ilgili verilen bu bilgiler Alevi-Bektaşî vatandaşları tatmin etmiyor gibi görünmektedir.

2.2. Alevilik-Bektaşiliğin Din Eğitimi Programına Alınması İle İlgili

Tartışmalar

Alevi-Bektaşiliğin din eğitiminde yer alması ile böyle bir durumun mümkün olup olmadığı tartışmalarına bakacak olursak; bu tartışmaları Alevi-Bektaşiliğin din eğitimi programına dahil edilmesi konusunda karşılaşılabilecek güçlükler ve Alevi-Bektaşiliğe din eğitimi programında yer verilmesinin gerekliliği olarak iki başlık altında inceleyebiliriz.

2.2.1. Güçlükler

2.2.1.1. Alevi-Bektaşiliğin dini statüsünün belirsizliği

Alevi-Bektaşiliğin din eğitiminde nasıl ele alınacağını belirlemek için önce dini statüsünün belirlenmesi gerekmektedir. Alevi-Bektaşiliğin dini konumu hakkında başta Alevi-Bektaşi çevreler hemfikir değildirler, kendilerini tanımlama konusunda uzlaşamamışlardır. Alevi-Bektaşilerin farklı coğrafi alanlarda konumlanmaları, birbirlerinden uzak bir yaşam sürerek kendilerine özgü kültürler geliştirmeleri ortak bir Alevi-Bektaşi algısı oluşturmalarını engellemektedir.

Anadolu Aleviliğini, eski inanç ve mitolojileri de bünyesinde barındıran, Sünni İslam inancından ayrı, kendine özgü bir İslam yorumu olduğu⁵¹ şeklinde tanımlayanlar olduğu gibi; Aleviliği kırsal toplulukları kapsayan, din, kültür ve kendilerine ait kuralları olan bir topluluğa ait olma⁵² şeklinde tanımlayarak Alevi-Bektaşiliği ayrı bir din kategorisine koyanlar da vardır.

Ayrıca İlahiyatçı çevreler tarafından da Alevi-Bektaşiliğin bir din mi, mezhep mi yoksa tarikat mı olduğu sık sık tartışma konusu yapılmıştır. Bazı ilahiyatçılara göre Alevi-Bektaşilik Hacı Bektaşi Veli tarafından kurulan bir tarikattır.⁵³ Kutlu'ya göre Alevilik bir tarikattır.⁵⁴

Onat'a göre ise; "Mevcut Aleviliğin kendini ifade biçimi de açıkça tarikat formundadır; kullanılan temel kavramların hemen tamamı tasavvufî içerik

⁵¹ Yaman, a.g.e., s. 47.

⁵² Massicard, a.g.e., s. 19.

⁵³ Ethem Ruhi Fıçlalı, 'Alevilik Bektaşilik Üzerine', *Türk Yurdu*, Ankara, 1994, sayı: 88, s. 6.

⁵⁴ Sönmez Kutlu, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları*, Ankara Okulu, Ankara, 2006, s. 33-34.

taşımaktadır. Cem, musahiplik, görgü ve düşkünlük erkanları; dört kapı kırk makam gibi kavramlar, sadece Bektaşilikte değil; pek çok Sünni bilinen tarikatta var olan kavramlardır. Mevleviler'in "sema"sı ile "semah" arasındaki benzerlik ilk bakışta göze çarpmaktadır."⁵⁵

Alevilik-Bektaşiliğin hangi dini statüde bulunduğu belirlenmeksizin din eğitimi programına dahil edilmesi zor görünmektedir. Kendi içinde bile büyük farklılıklar bulunan Alevilik-Bektaşiliğin hangi yorum biçiminin, hangi düzeyde, din eğitimi programına dahil edilebileceği belli değildir. Bu da; programların hazırlanması sürecinde bir çıkmaz sokak demektir.

2.2.1.2. DKAB programının mezheplerüstü oluşu

Mevcut Din Kültürü ve Ahlak bilgisi programı mezheplerüstü ve dinlerarası açılımlı bir programdır. Bu programda, merkeze Kur'an-ı Kerim'i alarak İslam içindeki bütün farklı yorumları birleştiren mezheplerüstü bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yüzden program farklılıkların değil ortak paydaların altını çizmekte, birlikte yaşama kültürünün önemini vurgulamaktadır. Bu yüzden programda öğretilen zaten Sünni İslam inancı değildir, dolayısıyla bir Alevi-Bektaşi öğretisinin ayrıca programa dâhil edilmesi güçtür.

Sönmez'e göre "İslam ile ilgili öğretim yapıldığı takdirde, Batı'da olduğu gibi İslam'ın alt gruplarını verirken, İslam'dan bağımsız kendi başlarına müstakil birer doktrinmiş gibi verip İslam'ı bir kenara bırakmak mümkün değil. Batıda Hristiyanlığın Katolikliğini, Protestanlığını, Ortodoksluğunu çıkardığımızda,

⁵⁵ <http://www.hasanonat.com/ayrinti.php?no=8>, 03.05.2010.

‘Bunların öncesinde kurumsal bir Hristiyanlık var mı?’ dediğimizde, dinler tarihçileri ne diyor bilmiyorum ama böyle bir Hristiyanlığın yaşaması mümkün değil deniyor. Bizde Sünnilik, Nakşilik, Kadirilikten önce bir İslam gerçeği var. Bunu Avrupa’da nereye giderseniz gidin, hangi kütüphanede hangi İslam kitabını alırsanız alın, kim yazmışsa yazsın, mutlaka arada orucuyla namazıyla müstakil bir İslam gerçeği var. Bu farklılıkları yansıtırken İslam’ın neresinde yansıtacağız? Türkiye’de yıllardır din derslerinde İslam hakkında bayağı bir bilgi veriliyor. Fakat bu sorun yeni bir sorun. Farklılıkların öğretimi mi daha mümkün, eğitimi mi? Yani farklılıklar hakkında bilgi vermek, öğretmek doğru ama o farklılıkların temsilcileri bunu ne kadar kabullenir? Kendilerini onda ne kadar bulurlar? Türkiye’de nasıl verirsiniz verin, isterseniz 10 saat verin haftada, Bektaşî hakkında bilgi veya Nakşilik hakkında bilgi, onların eğitimi olmadığı sürece bu öğretimden asla mutmain olmayacaklar.”⁵⁶

Onat’a göre; “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde ne Sünnilik ne Alevi-Bektaşîlik, ne de herhangi bir mezhebin, herhangi bir tarikatın, herhangi bir cemaatin görüşleri anlatılmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin müfredatında, İslam’ın temel ortak paydası bilimsel bir çerçevede verilmeye çalışılmıştır. Müfredat dikkatlice incelenecek olursa, kendini Müslüman hisseden, İslam dairesi içinde gören her insanın ya da her grubun, bu müfredatta kendi kök ve değerlerini kolayca bulacağı görülecektir.”⁵⁷

⁵⁶ Sönmez Kutlu, Alevilik Söyleşi, *Dini Araştırmalar*, Alevilik Özel Sayısı, Ankara, 2010.

⁵⁷ Hasan Onat, ‘Alevilik-Bektaşîlik, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri ve Diyanet’, *Türk Yurdu*, İstanbul, 2005, s. 14.

2.2.2. Gerekçeler

2.2.2.1. Din ve vicdan özgürlüğü

Uluslararası hukuk kuralları açısından din eğitiminin mecburi tutulması son zamanlarda en çok tartışılan konulardan bir tanesi olmuştur. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 18. Maddesi şu şekildedir:

‘Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir. Buna göre, herkes din ya da inanç değiştirmekte özgürdür. Ayrıca dinini ya da inancını tek başına ya da toplumla birlikte açık olarak ya da özel olarak öğretim, uygulama, ibadet ve ayinlerle açıklama özgürlüğüne sahiptir.’

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1. Protokol 2. Madde'si ise şu şekildedir:

‘Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevleri yerine getirirken, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılması haklarına saygı gösterir.’

Yukardaki iki madde çok farklı şekillerde yorumlanacağı gibi ailelere istedikleri gibi din eğitimi alma hakkını vermektedir. Bu bağlamda ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu DKAB derslerinin yer almasının bu maddelerle ters düştüğü iddiasında bulunmaktadır.

2.2.2.2. Çoğulcu yaklaşım

Çoğulculuk şu şekilde tanımlanmaktadır: “Belirli bir çeşit çoğulluğa yönelik genellikle olumlu bir değerlendirmeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Diğer bir

ifade ile birbirinden ayırt edilir şekilde farklı değerlerin, kuralların, dünya görüşü ve inançların çokluğu olarak da anlaşılan çoğulluğun politik bir amaç haline dönüşmesi çoğulculuğu gündeme getirmektedir. Böylece çoğulculuk; bir toplumdaki çoğulluk durumunun meşru tarzı olarak, farklı düşünce sistemlerinin, dünya görüşlerinin, inanç ve geleneklerin biri diğeri üzerinde hegemonya kurmaksızın beraberce bulunabilecekleri bir duruma işaret etmektedir.”⁵⁸

Avrupa’da son zamanlarda üstünde durulan yaklaşımlardan bir tanesi de çoğulculuktur. Bir çok Avrupa ülkesinde Avrupa vatandaşlığı olgusuna katkı sağlaması açısından din dersleri de dahil olmak üzere bir çok derste çoğulcu yaklaşım benimsenmektedir. Çoğulculuk bağlamında, farklı dini inançları yok saymak yerine onları anlamaya çalışmak için var olan bütün dini gelenekler ders konusu yapılmaktadır.

AİHM’nin Türkiye ile ilgili verdiği kararda da dersin statüsünün zorunlu olmasına karşı çıkılmamakta; ancak içeriğinin çoğulcu ve objektif olması gerektiğini vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’deki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, çoğulculuk gereği diğer dinlere ve İslam içindeki bütün yorum biçimlerine yer verilmesi ve farklılıkları da görerek toplumsal düzenin sağlanması fikri ön plana çıkmaktadır.

⁵⁸ Recep Kaymakcan, *Öğretmenlerine Göre DKAB Dersleri*, DEM Yay., İstanbul, 2009, s. 43.

3. ALEVİ-BEKTAŞİLERİN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞINDAN BEKLENTİLERİ

Diyanet İşleri Başkanlığı, 1924 yılında din hizmetlerini yürütmek üzere siyasetten bağımsız bir şekilde din konusunda halkı bilgilendirmek ve ibadet yerlerini yönetmek üzere ‘Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’nin yerine kurulmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın asli görevi; din hizmetlerini halka etkin bir biçimde sunmak ve toplumun bu alandaki ihtiyaçlarını karşılamaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın anayasanın 136. maddesine göre görev tanımı şu şekildedir: “Laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek İslam Dini’nin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek.”⁵⁹

DİB kurulduğu günden 80’lere kadar Alevi-Bektaşilerin Diyanet İşleri Başkanlığı’nın konumu, yetki alanları ya da Alevi-Bektaşiliği temsiliyle ilgili kayda değer bir istekleri olmamıştır.⁶⁰

Son 30 yıldır ise; çeşitli Alevi-Bektaşî gruplar Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili isteklerde bulunmaya başlamışlardır. Alevi-Bektaşî grupların istekleri farklılıklar göstermektedir. Bu isteklerin ortak tarafı DİB’in bugünkü statüsünün değiştirilmesi gerektiği yönündedir. Alevi-Bektaşî grupların DİB ile ilgili isteklerini 3 başlık altında toplamak mümkündür.

⁵⁹ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyaret-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-temel-ilkeler-ve-hedefler>
63.aspx, 06.01.2010.

⁶⁰ İlyas Üzüm, *Günümüz Aleviliği*, İsam Yay., İstanbul, 1997, s. 129-130.

3.1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kaldırılması

DİB'in kaldırılmasını savunanların temel dayanağı Türkiye'nin laik bir ülke olması ve laik bir ülkede Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir kurumun bulunmaması gerektiğidir. Bu görüşü savunan Alevi/Bektaşî örgütlenmelerinin başlıcaları; Pir Sultan Abdal Dernekleri, Hacı Bektaş Veli Dernekleri, Kürtçü alevi çevreler gelmektedir.⁶¹

Hacı Bektaş Veli Dergâhına bağlı Veliyittin Ulusoy: “Alevilerin DİB’le hiçbir ilişkisi yoktur. Devletin kurduğu ve Sünniliği resmi din olarak benimseyen bir kuruluştur. Bence her dini inanış kendi cemaatini kurup, onu finanse etmelidir. Devletin desteğini Diyanetten çekmesi lazım, Diyanete gerek yok. Her cemaat kendi sorununu kendisi çözsün. Devlet çatlak sesleri susturmalı.”⁶² diyerek Diyanet İşleri Başkanlığının kaldırılması düşüncesinin gerekçelerini belirtmiştir.

Üzüm’e göre; “Diyanet, devletin benimsemiş olduğu laikliğe aykırıdır. Bu kurum idari yapı içinde olduğu müddetçe Türkiye Cumhuriyetinin laik bir devlet olduğu temelsiz bir iddia olarak kalacaktır. Dolayısıyla yapılması gereken bu yanlışlığa son verip teşkilatın lağvedilmesidir.”⁶³

Devletin resmi dininin olmaması gerektiği, DİB’in Sünni İslam inancını temsil eden bir kurum olduğu gibi gerekçelerle Diyanet İşleri Başkanlığının varlığına karşı çıkanlar da vardır. Bunlardan birisine göre Din kamusal yaşam dışında kişilerin vicdanlarında yer almalıdır. Her inanç kendi inancını finanse etmeli, inancını

⁶¹ Üzüm, a.g.e., s. 130.

⁶² Cemal Şener, *Yaşayan Alevilik*, Ant Yay., İstanbul, 1996, s. 51.

⁶³ Üzüm, a.g.e., s. 130.

devletin güvencesinde ve özgürce yaşamalı, dini önderlerini belirlemeli ve ibadetini kendi tanımladığı ibadethanede yapmalıdır.⁶⁴

Yine Pir Sultan Abdal Derneklerinin IX. Genel Kurul Kongresinde şu kararlar alınmıştır: “Pir Sultan Abdal Dernekleri;

- Alevi dedelerin Diyanet İşleri Başkanlığı’nda veya herhangi bir kamu kurumundan maaş almasını reddeder.
- Cemevlerini; Alevilerin inanç merkezi olarak kabul eder ve bunların önündeki yasal ve idari engellerin kaldırılması için mücadele eder.
- Aleviler üzerinde yürütülen her türlü asimilasyon politikalarını, Alevi köylerine cami yapılması uygulamalarını reddeder ve bu konuda gerekli çalışmaları yapar.”⁶⁵

şeklinde kararlar alınmıştır.

Görüldüğü gibi DİB’in başta laiklikle çeliştiği iddiası olmak üzere, sadece Sünnileri temsil etmesi, diğer inançların alanına müdahale etmesi gibi sebeplerle kaldırılması görüşünü savunan Alevi-Bektaşî gruplar vardır.

3.2. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yeniden Yapılandırılması

Alevi-Bektaşî çevrenin isteklerini sık sık dile getiren Cem Vakfı’nın savunduğu fikir, DİB’in kaldırılması yerine, Alevi inanç grubunu da içine alacak şekilde yeniden yapılandırılmasıdır. Cem Vakfı bu görüşünü şu şekilde dile getirmiştir: “Cem, Diyanet İşleri Teşkilatı’nın, teşkilat olarak Alevi geleneğiyle,

⁶⁴ Özcan Hıdır, ‘Laiklik Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı’ *Kırkbudak Dergisi*, c:3, Ankara, 2005, s. 24-41.

⁶⁵ <http://www.pirsultan.net/kategori.asp?KID=4&ID=28> , 06.50.2010.

Alevi düşüncesiyle ve laik devlet anlayışıyla bağdaşmasının zor olduğunu düşünmektedir. Esasen Diyanet İşleri Teşkilatı'nın yasaların kendisine yüklediği görevleri tarafsız olarak yaptığını; Din hizmetlerini tüm vatandaşlara eşit biçimde götürdüğünü söylemeye imkân da yoktur. Bu nedenle, Aleviliğin bu tür ilkesel ve yapısal rahatsızlıklarla dolu bir teşkilatta temsil edilmesini istemek çok sağlıklı bir yaklaşım olmaz. Cem, Aleviliği gözden geçirilmiş, bağımsız, güdümsüz, özerk; ülkedeki inanç gruplarının her birinin ayrı birimlerinde ama bir bütün oluşturacak şekilde temsiline olanak veren ve laik cumhuriyet ile çatışmayan yeni bir organizasyonda temsilini savunur. Cem, Diyanet İşleri Teşkilatı'nın Alevilerin varlığına ve sorunlarının çözümüne yönelteceği özümlemeci olmayan, her türlü açık ve samimi tavrı saygı ve teşekkürle karşılayacağını bu amaca yönelik görüşmelere açık olduğunu beyan eder.”⁶⁶

Görüldüğü gibi Cem Vakfı DİB'in mevcut haliyle değil Alevileri, Sünnileri bile temsil edemediği görüşündedir.

Yine aynı vakfın başkanı olan İzzettin Doğan tarafından Cem Vakfı adına yapılan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeniden yapılandırılması konusunda: “Sadece Aleviler, sadece Sünniler kardeşimiz değil, Musevi ve Hristiyan kardeşlerimiz de değil, bu ülkede her kim bulunuyorsa, inanç grubu olarak, kendi yoğunlukları oranında demokratik bir biçimde, alt-üst ilişkisi olmadan Diyanet İşlerinde temsil edilmelidir.”⁶⁷ diyerek DİB'in temsil yelpazesini daha da genişletmek istediklerini açıkça ifade etmiştir.

⁶⁶ ‘Cem’in Diyanet Bildirisi’, *Cem Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 8, Ocak, 1992.

⁶⁷ İzzettin Doğan, ‘Din-Devlet İlişkileri ve Türkiye’de Din Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması’, *Din Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması*, Cem Yay., İstanbul, 1996, s. 209-211.

Yukarıda sayılan görüşler Alevi-Bektaşî toplulukları temsil yetkisini elinde bulunduran kesimlerin görüşleridir. Bunun yanında bir de bu temsil edilme durumundan uzak taşrada yaşayan Alevi topluluklar vardır. Cem Vakfı gibi gruplar her kesimdeki Alevileri temsil ettiklerini, haklarını aradıklarını ve eşitlik istediklerini savunarak çeşitli isteklerde bulunsalar da yapılan bazı çalışmalar bunun aksini de göstermiştir. Örneğin, Isparta ve Burdur’da yapılan bir anket çalışmasında⁶⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili yöneltlen soruya verilen cevap aşağıdaki gibidir:

Cevap seçenekleri	Baladız (Gümüşgün)Köyü		Niyazlar Köyü	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
(Diyanet İş.Bşk.)				
Kalkmalı, Din İşleri Cemaatlere Bırakılmalı	28.0	12.01	33	20.0
Mezheplerin Temsil Edildiği Bir Kurum Olmalı	44.0	24.0	80.0	26.7
Özerk Bir Kurum Olmalı	24.0	24.0	-	-
Durumunu Sürdürmeli	-	12.0	-	33.0
Fikrim Yok	4.0	28.0	6.7	20.0
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Araştırmadan da anlaşıldığı gibi Alevi-Bektaşî gruplar DİB’in yapısı ile ilgili kesin bir tutum sergileyememektedir. Bu sebepten de herhangi bir grubun konu ile ilgili talebi bütün bir Alevi-Bektaşî topluluğunu temsil edememektedir.

Alevilerin temsil isteklerinin farklı sebeplere dayanıyor olması da mümkündür. Bu konu ile ilgili çalışmalar yapan Kutlu’ya göre, bu temsil edilme isteğinin altında

⁶⁸ Hüseyin Bal, *Alevi Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, Ant Yay., İstanbul, 1997, s. 175.

son zamanlarda inşa edilen Cemevlerinin masraflarını devletten alma arzuları vardır.⁶⁹

Kutlu'ya göre: “Genelde ‘Diyanet-dinî cemaatle’ ilişkisi, özelde ‘Diyanet-Aleviler ilişkisi’ ve ‘Diyanet-Caferiler ilişkisi’ son zamanlarda kurumla ilgili tartışılan konuların başında gelmektedir. Türkiye’de herkes hangi mezhep, tarikat veya cemaate mensup olursa olsun, eğitimi düzeyi ne olursa olsun, herkes Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan, Alevi ve Bektaşiler de dahil bütün Müslüman dinî-toplulukların ihtiyaçlarını karşılayacak kaliteli bir hizmet vermesini beklemektedir; Ancak bugün gelinen noktada, bir yetersizlik söz konusudur. Bunun hukuki sebepleri olmakla beraber, asıl sorun; yıllar önce yapılandırılan bir kurumla, farklı mezhep, meşrep ve dinî-toplumsal yapılardan oluşan 70 milyona varan Türk toplumunun her kesimine tatminkar ve kaliteli bir dinî hizmet sunmada yetersiz kalınmasıdır; çünkü günümüzde din hizmeti alanları o kadar çeşitlenmiş, iletişim yolları o kadar artmış ve imkanlar o kadar farklılaşmıştır ki, kırk yıl önceki hatta bazı birimlerinin yapılandırılması yetmiş-seksen yıl önceki şartlar çerçevesinde şekillendirilen bir teşkilat yapısıyla DİB bu konudaki taleplere cevap veremez hale gelmiştir. Bu yüzden Diyanet-Aleviler ilişkisinin sadece bir temsil sorunu olarak ele alınması yanlıştır. Sorun, ‘Alevi-Bektaşilerin DİB’de temsili’ değil, DİB’in hizmet birimleri ve bu hizmeti ulaştıracak kişiler yoluyla Aleviler içerisinde temsil edilememesi, onlara yönelik hizmet sunma kanallarının üretilmemesi sorunudur.

Diyanet, dinî cemaatlerle ilişkilerini, onları kontrol sadedinde ve onlara ait Kur’an kurslarında temsil hakkı elde etmekle sürdürüyor görünmektedir. Aslında bu cemaatler, kendi Kur’an kurslarının DİB’e bağlanmasına, kendi din anlayışlarını ve

⁶⁹ Sönmez Kutlu, ‘Alevilik/Bektaşiliğin Diyanette Temsil Problemi’ *İslamiyat Dergisi*, c: 4, s: 1, Ankara, 2001, s. 24.

dünya görüşlerini meşrulaştırmak ve hukukî açıdan takibattan kurtulabilmek için razı olmuşlardır. Bu durumda DİB'in kontrolünde görülen bu mekânlarda, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak konuları, ilgili dinî cemaatin kontrolünde verilmektedir. Bu yapı korunduğu sürece, mezheplerin ve tarikatların DİB' de temsil edilmesiyle de, din hizmetlerinin kalitesi artmayacaktır. Aksine dinî cemaatlerin bu kurum üzerindeki kontrolünü güçlendirecektir. Dolayısıyla bazılarının sandığı gibi şu anki sorunlar temsil yoluyla çözülebilecek türden sorunlar değildir.”⁷⁰

3.3. Özerk Alevi-Bektaşî İnancı Teşkilatı Kurulması

Özerk Alevi-Bektaşî inancı teşkilatı kurulması görüşü herhangi bir Alevi-Bektaşî dernek ya da grup tarafından desteklenmemektedir. Bu görüş Alevi-Bektaşî inancına mensup bazı kişilerin önerilerinden ibarettir. Buna göre tıpkı DİB gibi maddi açıdan devletten destek gören ve Alevi nüfusunun oranına göre bütçeden ayrılacak bir payla idare edilecek bir kurumdan bahsedilmektedir.⁷¹

Cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi ‘Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması’ Kanununa da aykırı bir durumdur; çünkü bu kanunla Nakşilik, Kadrilik, Bektaşilik gibi tarikatlara ait tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Bu gruplar faaliyetlerini gizlice sürdürmeye, belli yerlerde toplanarak tarikat ayinlerini yapmaya devam etmişlerdir. Günümüzde dergâh ya da cemevlerinin de bu tekke ve zaviyelerden farkı yoktur. Yani tarikat ayinlerinin açıkça yapıldığı cemevlerinin

⁷⁰ Sönmez Kutlu, ‘Diyanet İşleri Başkanlığı Ve İslam İçi Dinî Gruplarla (Mezhep Ve Tarikatlar) İlişkileri’ *Dini Araştırmalar Dergisi*, Alevilik Özel Sayısı, Ankara, 2010.

⁷¹ Muharrem Naci Orhan, ‘Politikacıları Alevi Sünni Kışkırtmalarının Önüne Geçebilmek İçin Ağır Müyyideler Getirilmelidir’ *Türk Yurdu*, İstanbul, 2003, Sayı: 88, s. 67.

şimdiki durumu bile ‘Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması’ Kanununa aykırıdır. Bunun yanında Alevi-Bektaşiliğin bir tarikat olarak DİB’ de temsil edilmesi düşünülemez, bunun için ilgili kanunun yeniden düzenlenmesi ve her türlü tarikat faaliyetine izin verilmesi gerekmektedir. Fakat bahsedilen kanun maddesinin değiştirilmesi anayasal olarak mümkün değildir.⁷²

Kutlu’ya göre; “Camiyi alternatif olarak kurumsallaştırmak istiyorlar ama benim kanaatim kurumsallaşsa dahi camiye alternatif olmayacaktır, olamayacaktır. Olsa olsa kendi içinde kurulacak cemevlerine alternatif cemevleri olacaktır; çünkü herkes aynı cemevine gitmeyecektir. Bugün yapılan anketler cemevine gitme oranını % 17 olarak belirlemiştir; çünkü ritüelleri belirlenmiş vakti sabit olan bir cem yoktur. Mesela gelenekli bir Alevilikten bahsedecek olursak herkes ceme gitmiyor, çocuklar Cemevlerine giremiyor. Kaldı ki cem, vakti belirlenmiş olmadığından bazı köylerde geçmişte hasat mevsiminde, güz mevsiminde yapılıyordu; fakat artık böyle bir şey olmadığından şehirde bunu kurumsallaştırmaya çalışıyorlar. Hatta Almanya’da pazar günlerine denk getirmeye çalışıyorlar. Aslında geleneksel Alevilikte cemlerin yapıldığı gün perşembe akşamıdır. Onlarda 52 Perşembelik diye bir şey vardır. Muharrem ayında Muharrem Cemi yapılır. Yani kurumsallaştırmak istediklerinde gelenekli Alevilikle bağlanırlarsa, belki perşembe akşamlarını sabitleyecek geleneğe daha uygun davranmış olurlar. Ama bu yapılırsa dahi her hafta ceme ibadet gibi gidileceğini sanmıyorum. Yani bu, üst düzeyde bir ibadet niteliği taşıyor. Ama haftada bir gün bunu bir hak olarak istiyorlar.”⁷³

⁷² Sönmez Kutlu, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları*, Ankara Okulu Yay., 2006, Ankara, s. 77-78.

⁷³ Sönmez Kutlu, Alevilik Söyleşisi, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Alevilik Özel Sayısı, Yayınlanmamış Dergi, Ankara, 2010.

2009-2010 yılları arasında yapılan toplam 7 Alevi Çalıştay'ının ön sonuç raporunda cemevleri ile ilgili çıkan karar şu şekildedir:

“Cemevlerinin bir statüye kavuşturulması konusunda herhangi bir görüş ayrılığı olmamıştır. Ancak bu mekânların birer ibadethane olarak tanımlanması konusunda Alevi olmayan katılımcılar da kaygılarını ifade etmişlerdir. İslam içinde bir bölünmeye yol açabileceği, çünkü her dinin ancak bir mabedi olabileceği vurgulanmış, bu durumda Alevilerin ibadethane vurgusu yapmaktan kaçınarak kendi bildiklerini uygulama konusunda devlet tarafından bilinen statüsü teyit edilen cemevleri ifadesiyle yetinmeleri gerektiği ifade edilmiştir.

Bununla birlikte itiraz sahipleri de bu mekânlarda icra edilen erkân ve uygulamaların ne olup ne olmadığına, ne sayılıp ne sayılmayacağına Alevilerin karar vereceğini söylemekten de geri durmamışlardır. cemevi adlandırmasına ‘ehl-i beyt evi’, ‘inançevi’, ‘inanç ve kültür merkezleri’ gibi başka birtakım isimlendirme önerileri de eklenmiş ancak bunlar ilgi görmemiştir.

Öte yandan cemevlerine ‘ibadethane’ demeksizin, dernek ve vakıflarına imkân tanımak ve kamu düzenini bozmadıkça bu kurumlara yerel yönetimlerin yardımcı olması da öneri olarak sunulmuş ve bütün bu önerilerin sonuçta teknik bir çalışma gerektirdiği anlaşılmıştır. Mevzuatta doğacak sıkıntıları aşmak üzere ilgili kanuna bir ekleme yapılması önerilmiştir. Buna göre madde aşağıdaki şekillerde tanzim edilebilir:

- Birer inanç ve erkân merkezi olarak değerlendirilen cemevleri de kanunlarda ibadethanelere tanınan bütün imkânlardan yararlanır,
- Cemevlerine de aynı imkânlar sağlanır.”⁷⁴

⁷⁴ <http://www.yenidenergenekon.com/209-alevi-calistaylari-on-raporu-yayinlandi/>, 07.06.2010.

Alevi-Bektaşilerin DİB’de temsil edilmeleri Diyanet İşleri Başkanlığı’nın görev ve yetki alanları açısından da mümkün görünmemektedir. DİB herhangi bir mezhebi, tarikatı, grubu temsil etme yetkisine sahip değildir. Bu bağlamda Alevilik-Bektaşilik de DİB’ de temsil edilemez. Böyle bir talep Türkiye’deki diğer inanç gruplarının da benzer taleplerle ortaya çıkmalarına sebep olur ki; bu durumda oluşacak karmaşa ortak noktaları açığa çıkarmaktan çok ayrılıkçı bir hal alır.

Alevi-Bektaşiliğin DİB’ de temsili ile ilgili engeller sadece kanuni ya da Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yapısı ile ilgili değildir. Alevi-Bektaşiliği böyle bir durumda kimin temsil edeceği de önemli bir sorundur; çünkü Alevi-Bektaşilik tek bir temsilcisi olan bir grup değildir. Bu konu ile ilgili görüş bildiren, isteklerini dile getiren Cem Vakfı, Hacı Bektaş Veli Derneği, Pir Sultan Abdal Kültür Dernekleri gibi farklı gruplar vardır ve bu gruplar arasında temsil konusunda bir görüş birliği de bulunmamaktadır. Ayrıca Alevi-Bektaşiliğin statüsünün ne olduğu da aynı şekilde Alevi-Bektaşî grupları tarafından tam olarak tanımlanamamaktadır.⁷⁵

Alevi-Bektaşilerin DİB’ de temsil konusundaki isteklerinin içeriği de tam olarak tanımlanmamıştır. Fakat bireysel olarak konuyu ele alan bir yayında istekler şu şekilde sıralanmıştır:

- “Alevi Kültür Dairesi’nin kurulması,
- Eski ve yeni Alevi şair ve düşünürlerinin kitaplarının bastırılması,
- Mezarların anıtlştırılması,
- Kültür Bakanlığı’nca Alevilere yönelik tarafsız yayınların yapılması,
- Alevi Kültür Merkezleri’nin kurulması,
- Din derslerinin objektif ve yansız verilmesi,

⁷⁵ Sönmez Kutlu, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları*, Ankara Okulu Yay., 2006, Ankara, s. 81.

- Alevi enstitü ve üniversitelerin kurulması,
- Alevilerin cenaze işlerini yapacak personel yetiştirilmesi,
- Alevilerin istediği yönde ibadethanelerin olması, cemevlerinin yaptırılması ve bu mekânların elektrik ve su paralarının ödenmesi,
- Din hizmetleri için devletin ayırdığı bütçenin ve din hizmetlerine tahsis edilen kadroların %30'unun Alevilere tahsis edilmesi,
- Muharrem Ayında 10-15 gün boyunca peygamber ve soyuna yapılanları anlatan programlar düzenlenmesi,
- Hutbe ve vaazlarda Aleviliğin işlenmesidir.”⁷⁶

Yukarıda dile getirilen istekler sadece DİB' i değil genel olarak resmi kurumları kapsamaktadır. Talepler gerçekçi ve yerine getirilebilir olarak görülmemektedir. Örneğin; Alevi üniversite ve enstitü isteği toplumdaki ayrımları artırmaktan başka bir amaca hizmet edemez; çünkü hem üniversiteler hem de Kültür Bakanlığı Alevi-Sünni ayrımı yapmaksızın her gruptan insana hizmet veren, toplumu birleştirip bütünleştiren akademik ve sosyal çalışmaların yapıldığı kurumlardır. Aynı şekilde yukarıda ifade ettiğimiz gibi DİB de mezhep, cemaat ayrımı olmaksızın Müslüman halka hizmet eden bir kurumdur ve özel olarak bir topluluk için buradan bütçe ayrılması düşünülemez.

Haziran 2009'da başlayıp Ocak 2010'da sona eren ve çok çeşitli çevrelerden katılımcılarla gerçekleştirilen Alevi Çalıştaylarında Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili sorunlar, istekler de gündeme getirilmiş, bu konuda çeşitli tartışmaların sonucunda çalıştayın ön raporunda konuya şu şekilde yer verilmiştir:

⁷⁶ Battal Pehlivan, *Aleviler ve Diyanet*, Pencere Yay., İstanbul, 1995, s. 25-30.

“Yaygın Alevi söylemi, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın meşruiyetine eleştirel bakmakta ve uzun vadede tutarlı bir laikliğin icrası açısından Diyanet’in lağvedilmesini savunmaktadır. Çalıştayda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın mevcut koşullardaki pozisyonu ele alınarak bu beklentinin rasyonel olmadığı konusunda taraflar arasında geniş bir mutabakat sağlanmıştır.

Alevilerin, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yeniden yapılandırılması arzusuna bağlı olarak, içine diğer inanç gruplarını da birer bölüm olarak katma konusundaki eğilimler de tartışma konusu olmuştur. Alevilerin sivil bir inanç grubu olarak kalmakta ısrarlı oldukları, Sünni Müslümanların da kendileri gibi daha sivil bir yapılanma içinde özerk bir kamusal kuruma sahip olmalarının yollarını aramaları gerektiğine işaret edilmiştir. Ayrıca Aleviler, DİB aracılığıyla Sünni vatandaşlara sağlandığı iddia edilen hizmetlerin, aynı şekilde gerçekleştirilecek bir düzenlemeyle kendilerine de sağlanmasını istemişlerdir. Eşitliğe aykırı uygulamalardan vazgeçilmesi, örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hizmetlerini kendileri açısından gereksiz bulan Aleviler, söz konusu hizmetleri besleyen vergilerden muaf tutulmaları gerektiğini ısrarla vurgulamışlardır. Bu hususu, Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan katılan kimi katılımcılar da desteklemiştir.

Neticede çalıştayda cumhuriyetle yaşıt Diyanet İşleri Başkanlığı’nın önemini kimse göz ardı edememiştir. Lağvedilmesini isteyenler bile, gelineen noktada, bugünden yarına bunun çok da mümkün olamayacağını, ancak daha sivil bir yapıya kavuşturulması gerektiğini önemle vurgulamışlardır.

Katılımcılar, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın İslam’ın tüm yorumlarını da içine alacak şekilde orta ve uzun vadede özerk bir yapıya kavuşması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca ileride dini vergi uygulamasının başlatılmasının da türlü

inanç ve din örgütlenmelerinin birlikte barış içinde hizmet alanları üretmelerine katkı sunacağı belirtilmiştir.”⁷⁷

Görüldüğü gibi DİB’in tamamen kaldırılması fikri katılımcılar tarafından desteklenen bir fikir değildir. Bu rapordan Alevi-Bektaşilerin sivil bir yapılanma olarak kalmak istedikleri, aynı zamanda Türkiye’deki din hizmetlerinin de sivilleşmesi gerektiğini savundukları çıkarılabilir.

Düzenlenen bu çalıştaylar dizisine farklı Alevi-Bektaşi çevrelerin ve DİB temsilcilerinin katıldığını göz önünde bulundurursak alınan bu karar hem Alevi-Bektaşilerin konu ile ilgili istekleri hem de DİB’in yapısının değiştirilmesi açısından önemli bir adım olarak görülebilir.

3.4. DİB’in Alevi-Bektaşilerin İstekleri İle İlgili Tutumu

Diyanet İşleri Başkanlığı yukarıda sıralanan isteklerle sık sık karşılaşmış ve çeşitli şekillerde Alevi-Bektaşilerin bu istekleri ve DİB’in yapısı ile ilgili eleştirilerle ilgili görüşlerini dile getirmişlerdir.

Eski DİB başkanı Lütfü Doğan’ın Alevi-Bektaşilerin cemevlerini ibadet yeri olarak tanımlamaları konusundaki görüşleri şu şekildedir: “Müslümanlıkta temel ibadet olan namaz sadece camide kılınır. Ayinler için ise tekkeler zaviyeler gibi yerler oluşturulmuştur. Hacı Bektaşî Veli’nin türbesinin yanında da bir cami vardır. Mevlevilikteki semanın yapıldığı yer ile cami yeri ayrıdır. O yüzden zamanımızda cemevlerinin caminin alternatifi olarak görülmesinden yana değilim. İslam dini

⁷⁷ <http://www.yenidenergenekon.com/209-alevi-calistaylari-on-raporu-yayinlandi/>, 07.06.2010.

çeşitli mekânlarda ibadetin yapılmasına engeldir. Cami bir tanedir. Camide hangi mezhepten olursa olsun herkes namaz kılar.

Hükümeti Alevilerin cemevi yapmaları için para vermesini tasvip etmiyorum. Diğer inanç kesimindeki insanlar ne yapacak? Onların da ibadet mekânları yok. O zaman Tarikatlar Kanunu kaldırılmalıdır.

Diyanette alınan kararlar bütün müslümanları ilgilendirir. Aslında camilerin yapımı da doğrudan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın işi değildir. Bu devletin görevi de değildir. DİB cami yapmaz. Cami içindeki yönetimi, idareyi sağlar. Camileri ise halk yapar... Cemevlerinin yapılması meselesinde DİB belki yardımcı olabilir. Fakat esasen cemevini de camiye de yapacak olan halktır. DİB cami yapımına yardımcı olmaktadır; fakat esas iş vatandaşa düşmektedir.”⁷⁸

Lütfü Doğan'ın konu ile ilgili bir başka önerisi de şu şekildedir: “Alevilerin temsil edilmesi durumunda diğerlerinin de temsil edilmesi gerekir. DİB'te başkan yardımcılardan birisi, Türkiye'deki düşünce farklılıklarıyla ilgilenmelidir. Bunlar aynı zamanda Alevilikle ilgili konulara da bakabilirler.

Türkiye'de uygulanan laiklik hiçbir yerde uygulanan laikliğe benzemez. Türkiye'deki laiklik uzun deneyimler sonucu oluşan düşünceye göre kutulmuştur. Tarih içinde siyasetin her zaman dinî ve mezhepsel ayrılıkları kullanması göz önünde tutularak Türkiye'deki laiklik düşüncesi geliştirilmiştir. Dini devletten, devleti dinden ayırarak, hoşgörülü, inanç sömürsünün olamaması için laiklik oluşmuştur. Biz dini, devletin içinden çıkarıp bir yana koyduk. Ama bu devletin ve siyasetin dine karışmaması ve aynı şekilde dinin de devlete ve siyasete karışmaması için yapılmıştır. Laiklik, yönetimin ve dünya işlerinin bilimsel kurallarla çalışmasını

⁷⁸ Ayhan Aydın, *Akademisyenlerle Alevilik-Bektaşilik Söyleşileri*, Horasan Yay., İstanbul, 2006, s. 169-171.

sağlamaktır. Günümüzde artık devletin bilimsel yöntemlerle hareket etmesi gerekli ve şarttır. Dinin bilime saygı göstermesi, bilimin dine saygı göstermesi, devletin dine saygı göstermesidir laiklik. Laiklik ve din çelişmez ve çatışmaz.”⁷⁹

Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu’nun görüşleri ise şu şekildedir: Diyanet İşleri Başkanlığı bütün cemaat, mezhep ve dini grupların altında toplanılması gereken şemsiye bir kuruluştur, onun herhangi bir grubu özel olarak temsil etmesi gerektiği düşünülemez. Bütün gruplar kendi geleneklerine ait ritüellerini, inançlarını istedikleri gibi yürütebilirler fakat dinin de bir ortak paydası vardır ve DİB işte bu ortak paydanın gerçekleştiği yer olmalıdır.⁸⁰

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın resmi internet sitesinde konu ile ilgili olarak ‘Cemevleri ibadethane olarak görülebilir mi?’ sorusuna verdiği cevap ise şu şekildedir:

“Bilindiği gibi, ‘Cemevi’ isminin ‘Meydan Evi, Kırklar Meydanı, Meydan Odası’ vb. cemaatin ‘cem olup/toplanıp’ zikri, adab ve erkânı yürüttükleri geleneksel mekânların yerine isim olarak kullanılması son döneme mahsus bir gelişmedir. Bektaşiler, Erdebil Sufiyan Süreği Talibleri, Tahtacılar, Hubyarlılar, Dede Garkınlılar, Ağu İçenler, Baba Mansurlular, Kureyşanlılar, Sinemililer vb. gruplardan oluşan Aleviler, geçmişte gerekli adab ve erkânı, köy ya da şehirde ‘ana ocaklar’ veya ‘ocaklar’ın bulunduğu yerler veya bunlara bağlı başka yerlerde bulunan tekke ve dergâhlarda; tekke ya da dergâhın bulunmadığı yerleşim yerlerinde ise gerekli büyüklükte evi olan bir dede ya da talibin evinde toplanıp yürütmüşlerdir

⁷⁹ Aydın, a.g.e., s. 171-173.

⁸⁰ Ahmet Kerim Güntekin, ‘DİB Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu’yla Söyleşi’, *Kırkbudak Dergisi*, Sayı: 3, Ankara, 2005, s. 4-23.

Gerek bunların tarihsel gelişim sürecini, gerekse günümüzdeki işlevini göz önüne alan bilimsel çalışma ve yayınlar, şehirleşmenin etkisiyle öncelikle ‘cemevi’ ismiyle şehir merkezlerinde teşekkül eden, daha sonra köylerde de aynı adla ve tasavvufi kabulleri çerçevesinde bazısı dört kapı kırk makamı temsilen, dört kapı ve kırk köşeli; bazısı Oniki İmamı temsilen, oniki köşeli vb. değişik şekillerde inşa edilen son döneme ait bu yeni yapıların, farklı sosyal etkinliklerle beraber aslında adab ve erkânın yürütüldüğü mekânlar olduğuna dikkat çekmektedir.

Şu kadar var ki, bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu tespitlere itibar etmeden ve bununla beraber Geleneksel Alevilik kabullerini dikkate almadan, adab ve erkânın yürütüldüğü bu mekânların, bazı kişiler tarafından İslam, Hristiyanlık ve Yahudiliğe ait cami, kilise ve sinagog gibi birer mabet olarak gösterilmeye çalışıldığına şahit olunmaktadır. Bu vesileyle ifade edilmelidir ki, yukarıda zikredilen pek çok grubu ve bunların bağlı oldukları başta Yesevilik olmak üzere Haydarilik, Vefailik, Melametilik ve Üveysilik gibi çeşitli gelenekleri içinde barındıran Alevi geleneğinde, geçmişte Dergâh, Tekke, Zaviye, Niyaz Evi, Meydan Evi, Kırklar Meydanı, Büyük Ev vb. isimlerle anılan adab ve erkânın yürütüldüğü bu mekânlar, İslam’ın ondört asırlık teori ve pratiğinde hiçbir zaman caminin alternatifi ve muadili bir ibadethane olarak görülmemiştir. Dolayısıyla bugün itibariyle daha çok Cemevi ismiyle anılan ve tasavvuf geleneğindeki benzerleri gibi âdab ve erkânın yürütüldüğü bu mekânların da, camilerin alternatifi ve muadili görülmesine yol açacak bir algıya neden olunmaması gerektiği açıktır. Çünkü cami, belli bir mezhebin, namaz kılanların ve camiye gelenlerin, Sünnilerin veya Hanefi-Maturidi anlayışını benimseyenlerin değil; mezhebi, meşrebi ve İslam içi inanç grubu, dini pratiği ne olursa olsun, bütün Müslümanların ortak mabedi olmuş ve böyle algılanagelmıştır.

Bir dinin mabediyle o dine dair mistik, ilmi, kültürel ve benzeri faaliyetlerin gerçekleştirildiği mekânları birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü Cem ya da zikir meclisleri tasavvuf ekollerine mensup kişilerce belli adab ve erkân çerçevesinde yerine getirilir. Bu adab ve erkândan sadece ‘ikrar vermiş’ ve o yola mensup kişiler sorumlu tutulur. Hatta gelenekte ikrar vermeyenlerin meclislere alınmadığı da bilinmektedir. Dolayısıyla daha çok tasavvuf erbabının icra ettiği bir erkânın bütün Müslümanların ortak ibadetine alternatif olarak düşünülmesi, dini metinler, ondört asırlık dini tecrübe, bunlar çerçevesinde oluşan ortak Müslüman aklı ve bilimsel bilgi açısından mümkün görünmemektedir.

Ayrıca Cemevlerinin Camilerin muadili ve alternatifi bir ibadethane veya cami, kilise, sinagoga ilave olarak dördüncü tür bir ibadethane olup olmadığı tartışmasının, aslında Aleviliğin İslam’dan ayrı bir din olup olmadığını tartışmak anlamına geleceği de açıktır.

Bu değerlendirmeler ışığında Başkanlık, pek çok grubu ve geleneği içinde barındıran Alevilikte geçmişte hem bölgesel hem de sahip olunan söz konusu farklı gelenekler nedeniyle bölgeden bölgeye ve ocaktan ocağa, Dergâh, Tekke, Zaviye, Niyaz Evi, Meydan Evi, Kırklar Meydanı, Büyük Ev vb. farklı isimlerle, bugün ise daha çok Cemevi ismiyle anılan adab ve erkânın yürütüldüğü mekânları özgün, kültürel, mistik kimliği ve misyonu bulunan ve korunması gereken bir zenginlik olarak gördüğünü; bu ve benzeri mekânların yasal sistem içinde sosyal, ekonomik ve kültürel olarak çeşitli yollarla desteklenmesinin yerinde ve gerekli olduğunu defalarca açıklamış olup bu vesileyle bir kez daha beyan etmektedir.”⁸¹

⁸¹ <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-128.aspx>, 01.06.2010.

Burada cevaplanan bir diğerk soru ise; ‘Diyanet İşleri Başkanlığı’nda bir Alevi Bölümü kurulmasını ister misiniz?’ sorusudur. DİB’in bu soruya verdiği cevap ise şu şekildedir:

“Bilindiğı gibi Diyanet İşleri Başkanlığı, ilgili Kanunun (633 sayılı Kuruluş Kanunu) kendisine yüklemiş olduğı ‘İslam Dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek’ görevlerini, Cumhuriyet’in temel ilkelerine ve laikliğe bağı, kamu kurumu olmanın gereklerine uygun bir tarzda, bütün siyasi görüş ve düşünüşlerin dışında kalarak, mezhepler ve meşrepler üstü bir anlayışla, milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi ilke edinerek (Anayasamız 136. madde) yerine getirmektedir. Bu bağlamda Başkanlık, İslam içi inanç ve dini gelenek farklılaşmasını sosyal ve tabii bir olgu olarak görmekle ve bunu yadırgamamakla birlikte, toplumu bu ayrışmalara göre değil, İslamın ortak ve nesnel bilgisini merkeze alarak aydınlatmakta, mezhebi, meşrebi, siyasi görüşü ve düşünüşü ne olursa olsun, vatandaşlarımız arasında hiçbir şekilde ayırım yapmadan Kanun’un kendisine verdiği görevleri yerine getirmektedir.

Vatandaşlık esasına göre topluma din hizmeti sunan Başkanlık, dinin ana kaynaklarına, bilimsel ölçütlere ve metodolojiye bağı olarak, modern hayatı ve insanlığın ortak birikimini de göz ardı etmeden toplumu din konusunda aydınlatmaktadır. İslam’ın inanç, ibadet ve ahlak ilkeleri konusunda yaptığı bilgilendirme, bir mezhebe veya gruba ait bilgi ve tercihler olmayıp dinin, bütün Müslümanlarca kabul edilen iki temel kaynağına dayalı bilgileridir. Bir kesimin bu açıklamaları şu veya bu gruba ait göstermesi, stratejik bir tavır olmanın ötesinde bilimsel bir değer taşımaz.

Diğer bir anlatımla Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ve vatandaşlık esasına göre yapılanmış bulunan ve bu çerçevede hizmet sunmakta olan bir kamu kurumu olduğu için, İslam içi oluşum ve grupların hepsine, aralarında bir değerlendirme ve karşılaştırma yapmaksızın eşit mesafede durmaya ve bütün vatandaşlarımızı İslam dini konusunda doğru bilgilendirmeye, toplumsal birlik ve bütünlüğü sağlayıcı hizmet sunmaya özen göstermektedir.

Aleviliğin Diyanet içerisinde yapılması veya Diyanet İşleri Başkanlığının İslam içi inanç gruplarını temsil edecek tarzda yeniden yapılandırılması talebi, üzerinde herkesin dikkatlice düşünmesi gereken yeni bir durumdur. Bu tür talepler dikkate alındığında, o zaman İslam içi grupların her birinin kendine has bir yapılanma için teşebbüs edeceğinin ve sivillik ve özgürlük adına kendine yurt içinden ve dışından destek bulacağının da bilinmesi gerekmektedir. Halbuki Diyanet İşleri Başkanlığının mevcut yapısı, daha önce de ifade edildiği gibi, hizmet anlayışını mezhepler ve meşrepler üstü bir yaklaşımla vatandaşlık esasına göre ve laikliği esas olarak şekillendirilmiştir. Bunun için de, Diyanet İşleri Başkanlığının mevcut yapısının gözden geçirilmesi, toplumdaki dini-sosyal ve dini-kültürel oluşumlara ve gruplara göre hizmet sunması veya bunların Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde temsil edilmesi talebi, sadece Diyanet İşleri Başkanlığını değil; 85 yıllık Cumhuriyet dönemi kazanımlarımızla birlikte devlet yapımızın ve siyasal sistemimizin bütün unsurlarını ilgilendiren ve çok yönlü olarak tartışılması gereken önemli bir konudur.”⁸²

Cem Dergisi’nin 1992 yılında yayınladığı Diyanet Bildirisi ise şu şekildedir: “CEM Diyanet İşleri Teşkilatı’nın, teşkilat olarak Alevî geleneğiyle, Alevî

⁸² <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyamet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-128.aspx>, 01.06.2010.

düşüncesiyle ve laik devlet anlayışıyla bağdaşmasının zor olduğunu düşünmektedir. Esasen, Diyanet İşleri Teşkilatı'nın yasaların kendisine yüklediği görevleri tarafsız olarak yaptığını; Din hizmetlerini tüm vatandaşlara eşit biçimde götürdüğünü söylemeye imkân da yoktur. Bu nedenlerle, Aleviliğin bu tür ilkesel ve yapısal rahatsızlıklarla dolu bir teşkilatta temsil edilmesini istemek çok sağlıklı bir yaklaşım olamaz. CEM, Alevîliğin gözden geçirilmiş, bağımsız, güdümsüz, özerk; ülkedeki inanç gruplarının her birinin ayrı birimlerde ama bir bütün oluşturacak şekilde temsiline olanak veren ve laik cumhuriyet ile çatışmayan yeni bir organizasyonda temsilini savunur.

Savunduğumuz bu görüşün muhatabı da uygulamaya koyucusu da siyasi iktidardır. Alevîlik, varlığı ve sorunlarıyla savsaklanamaz ve inkar edilemez bir ülke gerçeğidir. Bu aşamada, Alevîliğin sorunlarının çözümüne her yönüyle geniş tabanlı bir siyasi iktidarın muhatap olması tarihin ve talihin yarattığı kaçınılmaz bir fırsattır. Bu değerlendirilmelidir. CEM, 'Göğsünüzü gere gere Alevî olduğunuzu söyleyin, düşüncenizi açıklayın' diyen sayın başbakanın şimdiye kadar hiçbir hükümet başkanının tavrına ve lisanına girmemiş ve diğer siyasi liderlerden de destek gören bu yürekli ve demokrat sözlerinin vakit geçirilmeden idari, fiili, hukuki karar ve etkinliklerle desteklenerek vaad olmaktan çıkarılıp hayata geçirilmesini diler. CEM, Diyanet İşleri Teşkilatı'nın, Alevilerin varlığına ve sorunlarının çözümüne yönelteceği, özümleyici olmayan her türlü açık ve samimi tavrı saygı ve teşekkürlerle karşılayacağını; bu amaca yönelik görüşmelere açık olduğunu beyan eder.»⁸³

⁸³'Cem'in Diyanet Bildirisi', *Cem Dergisi*, Yıl:2, Sayı:8, İstanbul, 1992, ss. 10.

4. ALEVİ-BEKTAŞİLERİN YURTİÇİ VE YURTDIŞINDA ZORUNLU DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ İLE İLGİLİ YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

Alevi-Bektaşiler zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinden duydukları rahatsızlıkları Türkiye ve yurtdışında yaptıkları çalışmalarla resmi kanallar aracılığıyla da dile getirmeye başlamışlardır. Ayrıca Almanya’da bulunan Alevi-Bektaşî vatandaşlar eğitim programının içine Alevi din dersini koymayı ve bu dersin kitaplarını hazırlamayı başarmışlardır.

4.1. Alevi-Bektaşî’lerin Zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi İle İlgili Hukuki Çalışmaları

Alevi-Bektaşilerden hem iç hukuk hem de dış hukuk kanallarıyla zorunlu DKAB derslerini mahkemelere taşıyanlar vardır. Bunlardan en öne çıkanı ise; 2001 yılında açılan bir davadır. İlköğretim 7. sınıfa giden kızının zorunlu DKAB derslerinden muaf tutulmasını isteyen Hasan Zengin’e aittir. Zengin sırasıyla İstanbul Valiliği, İstanbul İdare Mahkemesi ve son olarak da Danıştay’a başvuru yapmıştır. Bütün başvurularından olumsuz yanıt alması üzerine konuyu AİHM’ne taşımıştır. Konuyu inceleyen AİHM dava açılmasını uygun görmüş ve davanın İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 9. maddesi çerçevesinde inceleneceğini belirtmiştir. Bu madde şu şekildedir: “Herkes düşünce vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama

özgürlüğünü de içerir. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda zorunlu tedbirlerle ve yasayla sınırlanabilir.”

Davalı ve davacının savunmalarını alan mahkeme 2007 yılında sonuçlanmış ve “Devlet, kamu okullarında tek bir dini öğretmez, bu devletin tarafsızlığı ilkesine de aykırıdır.” ifadesiyle Türkiye’nin 1 nolu protokolün 2. maddesine uymadığına karar vermiştir.

Sorunlarını hukuki alana taşıyan Alevi-Bektaşilerin insan hakları, din ve vicdan özgürlüğü bağlamında girişimlerinde olumlu denecek sonuçlar aldıkları görülmektedir.

4.2. Almanya’da Alevi Din Dersleri

Almanya’da yaşayan Alevi-Bektaşiler Türkiye’deki Alevi-Bektaşilere göre bu ülkenin resmi kurumlarından daha olumlu cevaplar almışlar ve bazı eyaletlerde Alevi din dersleri verilmeye başlanmıştır.

Alman eğitim sisteminde din eğitiminin yeri Türkiye’ye göre farklılık göstermektedir. Alman anayasasının 7. maddesinin 3. fıkrasına göre; din dersi dindarlara ve dine göre düzenlenip hazırlanır. Devlet din dersinin içeriğini belirleyemez ve bütün dini inanışlara eşit mesafede durur. Bu bağlamda 2002 yılında Berlin’de, 2006 yılında Baden-Württemberg’te, 2008 yılında ise Nordrhein Westfalen, Hessen ve Bayern eyaletlerinde Alevilik din dersleri verilmeye başlanmıştır.⁸⁴

⁸⁴ Bülent Uçar, ‘Almanya’da Alevilik ve Çeşitli Eyaletlerde Alevilik Din Dersi Projesi’, *DEM Dergi*, sayı: 6, İstanbul, s. 75.

Almanya'daki okullarda Alevilik din dersleri Almanca ve sınıf geçmeye etkili olarak okutulmaktadır. Katılımın düşük olduğu bu dersleri, Almanya'da başka alanlarda öğretmenlik yapan kişiler özel bir hizmetiçi eğitimden geçtikten sonra vermektedirler. Bu dersin programı Alman Eğitim Bakanlığı Alevi-Bektaşî cemaatleriyle işbirliği içerisinde hazırlamıştır. Oluşturulan bu Alevi Din Dersi programında; cem, Ehl-i Beyt, muharrem, lokma, Hacı Bektaş-ı Veli, 12 İmam ve semah gibi konular yer almaktadır.⁸⁵

Almanya Alevi din derslerinin program içerikleri ise şu şekildedir:

“a. Öğrencilerin günlük yaşam tecrübeleriyle ilişkilendirilen ve oradan Aleviliğin esaslarına yönlendirilen üniteler: İnsanlar Kategorisi (Yaşanan ve tecrübe edilen çevre).

b. Aleviliğin dinî içeriğiyle bağlantılı olan ve oradan öğrencinin yaşam gerçekliğine giden üniteler: Yol Kategorisi (Dinî Bilgi).

c. Gündelik yaşam ve Aleviliğin temel sorularıyla özdeş olan üniteler: Ev ve Düzen Kategorisi (Görev, ayin ve örf).

Bu üç alan üzerine kurulan ünitelerin içerikleri ise şu dört soruya cevap oluşturacak şekilde planlanmıştır:

- a. İnsanın tabiat, teknik ve tarihle ilişkisine yönelik sorular
- b. İnsanın diğer insanlarla ilişkisine yönelik sorular
- c. İnsanın kendisiyle ilişkisine yönelik sorular
- d. İnsanın Tanrı'yla ilişkisine yönelik sorular

Ünite içerikleri öğretime konu edilirken yukarıda cevabı aranan soruların yanında işlenecek muhtevanın somutlaştırılarak öğretilmesi amaçlanmıştır. Bu

⁸⁵ Uçar, a.g.m., s. 75.

amaçla şu ‘Öğrenme Çevreleriyle’ ilişkilendirmeler önerilmektedir: Bedensel (algılamak, tasvir etmek), Duygusal (hissetmek, ifade etmek), Bilişsel (sormak, araştırmak), Manevî (anlamını tanımak, hedefler koymak) çevreler.

Öğrenme çevrelerinin giderek karmaşık ve soyut hale gelmesi sebebiyle içeriğin ve öğrenme çevrelerinin bazı “rehber düşünce/kılavuz ilkeler/fikirler”lerle (Leitidee) yönlendirilmesi faydalı görülmektedir. Sınıflara göre planlanmış kılavuz fikirler şunlardır: Birinci sınıfta; görmek ve hayret etmek, ikinci sınıfta; öğrenmek ve yeniden oluşturmak, üçüncü sınıfta; yardım etmek ve kuvvetlendirmek, dördüncü sınıfta; paylaşmak ve katılmak.”⁸⁶

“Alevilik din dersi öğretim programlarının ünite dağılımları analiz edildiğinde ünitelerin; inanç, ibadet, ahlak-mistik, toplum-cemaat, dinî gün ve geceler, diğer dinler kategorilerinde toplandığı tespit edilmiştir. Ünite kategorileri incelendiğinde Alevilikte merkezi konumda olan kavram ve konuların ünitelendirildiği anlaşılmıştır. Ünite kategorileri ile konuların muhteva analizinde oluşan kategoriler de benzerdir. Ancak konuların muhtevası incelendiğinde inanç kategorisinde; Allah, Hak-Muhammed-Ali, Ehlibeyt-12 İmam, kader konularının detaylı işlenmesine karşın Hz. Muhammed, kitaplar, ahiret, diğer peygamberler konuları sınırlı kalmıştır. Melekler ve ahiret hakkında neredeyse hiç öğretimin yapılmadığı ortaya çıkmıştır.

İbadet kategorisinde cem ve cemle ilişkili konular oldukça derinlemesine ve her sınıfta işlenirken İslam’daki hac, namaz ve orucun, Alevi Bektaşî klasik eserlerinin aksine, kabul edilmediği, bu ibadetlerle ilgili farklı yorum ve uygulamaların öğretildiği sonucuna varılmıştır.

⁸⁶ Cemal Tosun, ‘Almanya’daki Alevilik Din Dersi Programları (1.- 4.) Sınıflar Üzerine Bir İçerik Analizi’, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Alevilik Özel Sayısı, Ankara, 2010.

Mistik-Ahlak kategorisinde, kâmil insan olma, Hacı Bektaş Veli ve diğer mutasavvıfların örnekliğinin konu edildiği ve ahlakî değerlerin kazandırılmak istendiği belirlenmiştir. Buradan hareketle doktrin merkezli Alevilik din dersinin önemli bir kesitinin tasavvuf ve ahlakî konuların oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

Toplum-cemaat kategorisinde öğrencilere aile ve toplum içinde yaşama ve buna uygun davranma becerisi kazandırılmak istenirken, Alevi cemaatine giriş ve üyesi olmanın üzerinde de durulmuştur. Öğrencilere toplum içerisinde diğer din ve mezhep mensupları ile yaşarken Alevi cemaatine mensup birey olmanın farkındalığı kazandırılmak istenmiştir.

Dinî gün ve geceler kategorisinde Alevilik öğretisiyle ilgili doğrudan konuların; Nevruz, Aşure, Hıdırellez, matem, anma veya kutlamalarının öğretildiği ve diğer dinlerle karşılaştırmaların yapıldığı belirlenmiştir. Alevilikle ilgili dinî gün ve gecelerin İslamî dinî gün ve gecelerden (Ramazan Bayramı, Kadir gecesı vb.) ayrı düşünüldüğü ve öğretildiği tespit edilmiştir.

Diğer dinler kategorisinde; yapılan kutlama ve anma faaliyetlerinin yanı sıra dinler ve mezheplerdeki ortaklık ve farklılıklar üzerinde durulmuştur. Bu kategoride çoğunlukla İslam, Yahudilik, Hristiyanlık, Budizm'in din; Şiilik, Sünnilik, Protestanlık, Katolikliğin diğer mezhepler olarak kabul edildiği anlaşılmıştır.”⁸⁷

Programlarda yer alan konuların öğrencilerin Alevi öğreti, pratik ve geleneğini hayatlarında tanımlarına yönelik oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle de konular daha çok öğrenme uyarıcısı olarak düşünülmektedir.

Ders kitaplarının içeriği ile ilgili Onat'ın tespiti ise şöyledir; “Alevilik-Bektaşilik doğrultusunda, Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersleri yerine geçmek üzere

⁸⁷ Tosun, a.g.m.

hazırlanan kitapların bilimsellikten ve bilimsel içerikten yoksun olmaları bir yana, ciddi bilgi hataları söz konusudur. Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersleri, mezhepler üstü bir yaklaşımla, kendisini Müslüman hisseden herkesin kendisinden bir şeyler bulabileceği ortak paydalar esas alınarak verilmek durumundadır. Sadece Alevi-Bektaşî kesime yönelik olacak dersler, öncelikle Tevhid-i Tedrisat kanununun ruhuna aykırı olacağı gibi; bir arada yaşama kültürünün gelişmesini güçleştirecek; farklılıkların zenginlik olarak anlaşılmasını belki de imkânsız hale getirecektir. Çünkü temel ortak payda olmadığı zaman, insanları buluşturacak uzlaşî zemini de kendiliğinden kaybolur; sonuçta uzlaşî kültürü yaratabilmek çok zor hale gelebilir.”⁸⁸

Görüldüğü gibi ders kitapları içerik bakımından birleştirici bütünleştirici olmaktan ziyade farklılıkları öne çıkarmaktadır. Bu derslerin, sadece Alevi-Bektaşî kültürünün aktarım alanı olarak görülmesi ders kitaplarının da tek yönlü olmasına sebep olmuştur.

Almanya’da Alevi din derslerinin verilmeye başlamış olmasının Türkiye’deki din eğitimi etkilemesi de muhtemeldir. İslam’dan bağımsız bir Avrupa’daki Alevi din dersi, zaten zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden ayrı sadece Alevi-Bektaşîliği içeren bir din dersi talebinde bulunan Alevi-Bektaşî yapılanmaları için örnek teşkil edecek niteliktedir.

Tosun’a göre “Almanya’daki Alevi din dersi tür ve statüsündeki bir dersi Türkiye devleti okullarında istemek demek, okullara seçmeli ya da isteğe bağlı din/mezhep, merkezli/doktriner din derslerinin girmesini istemek demektir. Bunun ciddi anlamda din eğitimsel ve hukuki sonuçları olacaktır. Din öğretimi/din dersleri

⁸⁸ <http://www.hasanonat.com/ayrinti.php?no=8>, 03.05.2010.

açısından baktığımızda DKAB öğrenimini TC Anayasasında yapılacak bir düzenlemeyle zorunlu halden çıkarmak; ister zorunlu ifade ve hükmünü koruyup dileyenleri muaf tutmak şeklinde olsun, ister zorunluluk hükmünü ve ifadesini kaldırıp seçmeli (iki veya daha fazla dersten birini seçebilme) ister isteğe bağlı (isteyenin alıp istemeyene başka seçenek sunulmaması) olsun sonuçta okula din/mezhep merkezli/doktriner, eğitici karakterli din derslerinin girmesine ciddi bir kapı aralayacaktır. Çünkü, muafiyet veya seçme hakkı tanıma ve isteğe bağlılık, hangi formda sunulursa sunulsun, mevcut DKAB dersinin bir kısım öğrencilerin din ve ahlak öğrenme ihtiyacına cevap veren ders olarak algılanmasına ve belirli bir mezhep ya da yorumun dersi olarak görülmesine zemin hazırlayacak, bu doğrultudaki iddiaların zımnen kabulü ve desteklenmesi anlamına gelecektir. Bu durumda ise ulusal ve uluslararası hukuk önünde, din öğretimi konusunda eşitlik ilkesine uymama haklı suçlaması ile karşı karşıya kalınacaktır.”⁸⁹

Dersin zorunluluktan çıkarılıp alternatifli bir ders haline getirilmesinin doğuracağı sonuçlar hem Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin toplumda algılanışını değiştirecek hem de dersin içeriğinin değiştirilmesine sebep olacaktır. Belli bir gruba verilen din dersi, var olan bütün dini grupların benzer istekleri dile getirmesine sebep de olacaktır.

⁸⁹ Cemal Tosun, ‘Almanya’da Alevi Din Derslerinin Tarihsel Gelişimi Ve Türkiye’ye Muhtemel Yansımaları’, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Alevilik Özel Sayısı, Ankara, 2010.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Alevi-Bektaşilerin isteklerine genel olarak baktığımız zaman Türkiye'deki uygulamaların laik ve demokratik olmadığına vurgu yaptıklarını görmekteyiz. Savundukları fikirlere insan hakları, din ve vicdan hürriyeti gibi alanlarla temellendiren Alevi-Bektaşiler bu tezlerini hemen her ortamda dile getirmişler ve maddi-manevi bu amaç için çalışmışlardır. İddia ettikleri bu ayrımcılık ve yok saymanın ortadan kalkması için resmi kanallarla, devlet ve hükümetten de destek almak için çabalamışlardır.

Zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin kaldırılması ya da seçmeli hale getirilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılması ya da yeniden düzenlenmesi, cemevlerine resmi bir statü verilmesi gibi istekler Alevi-Bektaşilerin en çok gündeme getirdikleri isteklerdir.

Bu istekleri ele alırken konunun hassasiyeti unutulmamalıdır; çünkü bu sorunları çözmeye çalışırken amaç farklılığı pekiştirmek değil, ondan faydalanmak olmalıdır.

Öncelikle Türkiye'nin içinde yaşattığı kültürün yüzyıllar boyunca Türk-İslam senteziyle ortaya çıkmış kendine özgü bir kültür olduğu unutulmamalıdır. Bu toplumun değerlerini anlayan, topluma yararlı olması beklenen bireylerin İslam kültürünü öğrenmeden bunu gerçekleştirmesi mümkün değildir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi bir dinin ritüellerini anlatan, kişileri o dinin inanırı yapmak için zorlayan bir dersten ziyade, kültürün en doğru bir biçimde aktarılmasını amaçlayan bir derstir. Yeni nesillerin de dersin tamamen kaldırılması yoluyla bu dersten mahrum bir şekilde yetişmesi düşünülemez.

Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin İlk ve Ortaöğretim programlarından tamamen çıkarılması ya da seçmeli hale getirilmesinin doğuracağı sonuçlar bütün boyutlarıyla incelenmeli ve eğitim açısından gerçekten faydalı olabilecek bir sonuca varılmalıdır.

Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi dersinin programdan tamamen kaldırılması durumunda öğrencilerin din eğitimini nereden alacakları sorunu ortaya çıkmaktadır. Yanlış kanallardan alınan bir din eğitimi toplumsal ve kültürel yapının bozulmasına, bilimsel temellerden uzak hurafelerle dolu bir din eğitiminin aktarılmasına sebep olabilir. Ayrıca böyle bir durumda din eğitiminin kimler tarafından ve nasıl verileceği de belli değildir.

Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi dersine Alevi-Bektaşilik ile ilgili konuların yerleştirilmesi ya da seçmeli hale getirilerek sadece Alevi-Bektaşilere yönelik bir din eğitiminin verilmesi durumunda da çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Öncelikle; henüz Alevi-Bektaşiliğin dini statüsü üzerinde bir uzlaşma sağlanamamışken bu konunun eğitim programına eklenmesi mümkün görünmemektedir. Alevi-Bektaşiliğin hangi boyutunun ne düzeyde eğitimin konusu yapılması istendiği belli değildir. Bu durumda ancak üzerinde en iyi şekilde uzlaşma sağlanan ve genel kabul gören boyutların programa eklenmesi düşünülebilir.

Böyle bir durumda da bu derslerin kim tarafından verileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Mevcut Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri bu konuda yeterli donanımına sahip midir? Bu dersin mevcut öğretmenler tarafından verilecek olması Alevi-Bektaşi çevreleri tatmin etmeyebilir. Böyle bir dersi yürütebilecek donanımına sahip öğretmenlerin yetiştirilmesi konusu sorun teşkil etmektedir:

- Bu öğretmenler nerede eğitim alacaklar?

- Bunun finansmanını kim sağlayacak?
- Öğretmenlerin aldığı eğitimin mahiyeti ne olacak?

Bu sıralı sorular Alevi-Bektaşiliğin din eğitimi programında tema olarak ya da ayrı bir din dersi olarak yerleştirilmesinin önündeki en büyük engelleri vurgulamaktadır.

Bütün bunların yanında Alevi-Bektaşilere böyle bir hakkın verilmesi Türkiye’deki mevcut farklı dini yoruma sahip grupların da benzer isteklerde bulunmalarını sağlayabilir ki; bu da birlik beraberliği sağlamaktan çok farklı grupların birbirlerine yabancılmasına sebep olur. Öyleyse mevcut soruna hassasiyetle yaklaşmak ve sorunu samimiyetle çözmek gerekmektedir.

Türkiye’nin, din içindeki farklılıkların görmezden gelinmeksizin fakat aynı zamanda benzer noktaların, aynı kaynaktan geldiğinin vurgulandığı yeni bir din eğitimi programına ihtiyacı vardır. Alevi ve Sünni din eğitimi programlarının ayrılması farklılıkları vurgulayıp insanları birbirlerinden uzaklaştırmaktan daha ileriye gidemez. Aynı program içinde her iki inanın da var olması ve hem Sünni hem Alevi-Bektaşi öğrencilerin bulunduğu bir ortamda din eğitiminin sürdürülmesi benzerliklerin daha kolay farkedilmesi açısından önemlidir. Din eğitiminin tamamen kaldırılmasına kadar gidebilecek bu yoldan zararsız bir şekilde çıkmanın en güzel yolu bu gibi görünmektedir.

Alevi-Bektaşilerin çabalarına cevap olarak Haziran 2009 ile Ocak 2010 arasında düzenlenen toplam 7 Alevi Çalıştay’ından çıkan sonuçlarda bu yolda rehberlik edecek gibi görünmektedir. Bu çalıştayın ön sonuç raporuna göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin eğitim ve öğretim programından tamamen çıkarılması mümkün olmamakla birlikte, program yeniden düzenlenerek Alevi-Bektaşilikle ilgili temalar eklenebilir. Eklenecek konuların neler olacağı ve bunların

Alevi-Bektaşı çevreleri tatmin edip etmeyeceği belli olamamakla birlikte, alıştaylara Alevi-Bektaşı inanç önderlerinin de katılmış olması düzenlemelerin bütün çevreler tarafından kabul edilmesini sağlayabilecek bir unsurdur.

Böyle bir düzenlemeden sonra yeni oluşturulacak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programını yürütecek öğretmenlerin hizmetiçi seminerlerle sadece Alevi-Bektaşilikle ilgili değil Türkiye’de varlık gösteren bütün farklı inanç grupları ile ilgili gerekli bilgileri edinmeleri gerekmektedir. Ayrıca böyle bir yenilik üniversitelerde okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi programlarına da Alevi-Bektaşilikle ilgili bilgilerin verilebileceği şekilde yeniden düzenlenmesini gerektirmektedir.

İlk ve Ortaöğretim kurumlarında okutulacak Alevi/Bektaşilikle ilgili konularda hem Sünniliğin hem de Alevi-Bektaşiliğin siyasi yönlerine yer verilmemelidir.

Bu düzenlemelerden sonra Alevi-Bektaşilik dışındaki diğer farklı yorumların da benzer isteklerde bulunup bulunmayacağını, bulunmaları halinde bu şekildeki taleplerin nasıl sonuçlanacağını da zaman gösterecektir.

Tezimizde ele alınan bir diğer konu ise Diyanet İşleri Başkanlığı’nın işlevleridir. Bununla ilgili de çok çeşitli istekler olduğu görülmektedir. Laiklikle bağdaştırılamayan DİB’in tamamen kaldırılması bunlarda birisidir. Din hizmeti veren bir kurumun laik bir devlet içinde var olması düşünülemez ve bu durum insan haklarına da aykırıdır.

Türkiye laik bir ülkedir fakat Türkiye’nin laikliği kendine özgüdür. DİB’in amacı dinin siyasete karışması ya da siyasi kurumların dine müdahale etmesi anlamına gelmemektedir. Sadece bütün vatandaşlara en doğru şekilde ve kapsamlı bir din hizmeti vermeyi amaçlamaktadır. DİB’in kaldırılması durumunda Türkiye’de din hizmetlerini kimin nasıl yürüteceği belli değildir. Din hizmetlerinin cemaatler,

tarikatlere ya da dini gruplar tarafından yürütülmesi beraberinde birçok sorunu getirecektir.

Başta ibadet merkezleri olan camiler mensubu olunan cemaat ya da grup tarafından parsellenecek ve diğer gruplar bir şekilde dışlanmış olacaktır. Bu durumda insanların birbirlerini ötekileştirmesine ve kültürel yabancılaşmaya yol açacaktır. Ayrıca böyle bir durumda din hizmetlerinin verilmesini kontrol ve finanse eden bir kurum olmayacağından ne türlü bir din hizmeti verileceği de büyük bir sorun olacaktır.

DİB Kuran-ı Kerim merkezli ve mezhep ayrımı yapmaksızın bütün müslümanlara hizmet veren bir kurum olarak en doğru dini bilgiyi insanlara ulaştırmaktadır. Din hizmetlerinin özelleşmesi sonucunda ise insanlara hangi boyutta ne tür bilgilerin ulaştığı takip edilemeyecek ve bu da yanlış inançların yayılmasına sebep olacaktır.

DİB'in tamamen kaldırılmasını savunan çevreler Alevi/Bektaşiliğin DİB bünyesinde var olması fikrine de şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Böyle bir durumda Alevi-Bektaşilik yozlaşacak ve hatta gitgide Sünnileşerek kültür ortadan kalkacaktır.

Alevi-Bektaşiliğin DİB'de temsil edilmesi gerektiğini savunanlar ise böylece Alevi-Bektaşiliğin resmileşmesini, bu yolla erkan ve ibadetlerin daha rahat bir ortamda yapılabilmesini hatta dedelerin din görevlisi vasfıyla devlet tarafından maaşa bağlanmalarını istemektedirler.

Alevi-Bektaşiliğin DİB'de temsil edilmesi beraberinde çeşitli sorunları getirmektedir. Bu sorunlardan en önemlisi kim tarafından temsil edileceğidir. Alevi-Bektaşiler belli bir kurum altında toplanmış üzerinde uzlaşma sağlanmış kesin istekleri olan bir grup değildir. Mevcut Alevi-Bektaşî vakıf ve kurumlarının hiçbirisi

bütün bir topluluğu temsil edebilecek konuma sahip değildir. Böyle bir durumda önce Alevi-Bektaşilerin kendilerini temsil edecek kişi ya da grup konusunda uzlaşmaları gerekmektedir. Bunun yanında dini statüsü hakkında ortak karara varılmamış olan Alevi-Bektaşiliğin ne mahiyette temsil edilmesi gerektiği de cevaplanması gereken bir sorudur.

Ayrıca Alevi-Bektaşilerin DİB’de temsil edilme konusunda neleri talep ettikleri de tam olarak belli değildir. Dile getirilen; mezarların anıtlştırılması, devletin cemevleri inşa etmesi ve bütün giderlerini karşılaması gibi istekler DİB’in hizmet alanına girmeyen isteklerdir. DİB’in cami yapılması için bütün bir bütçe sağlamak gibi bir görevi yoktur, bu bağlamda cemevi yapılması için devletten para talep edilmesi gerçekçi bir istek değildir.

Alevi-Bektaşilere DİB’de temsil hakkı verilmesi bütün dini cemaat ve grupların aynı istekle ortaya çıkmalarına sebep olabilir ki böyle bir durumda DİB farklı inançtan insanların çatışmalarının yaşandığı bir kuruma dönüşür.

DİB’in hizmet alanına bakacak olursak bu isteği zaten gereksiz olduğunu görebiliriz. DİB herhangi bir mezhebe, tarikata ya da dini gruba değil tüm müslümanlara hizmet vermektedir. Hizmet vermede ayırım yapılmadığı gibi hizmet veren kişilerin istihdamında da bir ayırım gözetilmemektedir.

2009-2010 yılında düzenlenen Alevi Çalıştaylarında DİB’in konumu ile ilgili konular tartışılmış ve yayınlanan sonuç raporunda katılımcıların DİB’in tamamen kaldırılması fikrine sıcak bakmadıkları, fakat daha sivil ve özerk bir yapıya dönüştürülmesi gerektiği fikrinde birleştikleri görülmüştür.

DİB’in Türkiye’deki bütün Müslümanlara yorum şekilleri farklı olsa da eşit uzaklıkta durması gerekmektedir. Alevi-Bektaşi ve Sünni inancının buluşturup

kaynaştıracak ve toplumda farklılığı değil benzer yönleri vurgulayacak olan tüm köylere ulaşan ağa sahip olan Diyanet İşleri Başkanlığı kurumudur. Her iki tarafın da birbirini tanıması ve anlaması aradaki sürtüşmelerin yok olmasında önemli bir adım olacaktır. Hizmet veren din adamlarının Türkiye’deki bütün dini yorumlarla ilgili donanımlı bir bilgi birikimine sahip olması ve gerektiğinde bunları konuşup tartışarak toplumsal bütünlüğe hizmet etmesi gerekmektedir.

Bu noktada DİB’de yer alan kadroların tamamının lisans düzeyinde eğitim almış olması gerekmektedir. Alınan bu eğitimle İslam’ın bütünlleyici yönünün yanısıra çevremizdeki yorum farklılıkları ve bunların sebeplerini de etraflı bir şekilde öğrenen din adamları böylece toplumda bütün kesimlerin kabul ettiği ve başvurduğu bir makam haline gelecektir.

ÖZET

Araştırmamızda Türkiye’de Alevi-Bektaşilerin din eğitimi ve din hizmetlerinden beklentilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Beklentiler kaynak tarama metoduyla tespit edilmeye çalışılmıştır.

Giriş bölümünde; araştırmanın problemi, amacı, önemi, sorunları, kapsamı hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Birinci bölümde; Alevi-Bektaşiliğin tarihi gelişimi işlenmiştir. İkinci bölümde ise Alevi-Bektaşilerin yaygın ve örgün din eğitiminden ve din hizmetlerinden beklentileri ele alınmıştır.

Araştırmamız sonucunda görülmüştür ki; Türkiye’de Alevi-Bektaşilerin zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın varlığı ile ilgili bir takım beklentileri bulunmaktadır. Din eğitiminin tamamen kaldırılmasını, seçmeli hale getirilmesini ve Alevi-Bektaşiliğin de din dersi programına dâhil edilmesini isteyen Alevi-Bektaşiler vardır.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın da kaldırılmasını, yeniden yapılandırılmasını ve bu yapılanmada Alevi-Bektaşiliğe de yer verilmesini talep edenler ve özerk bir Alevi-Bektaşi teşkilatının kurulmasını isteyenler vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı ve din dersinin kaldırılması gerektiğini savunanlar, laik bir ülkede bu iki olgunun var olamayacağını ve dini uygulamaların zorunluluk arz etmesinin insan haklarına aykırı olduğunu iddia etmektedirler. Yeniden yapılanma fikrini savunanlar ise toplumdaki bütün farklı gruplara eşit düzeyde yaklaşılması gerektiğini düşünmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Bektaşilik, Din Eğitimi.

SUMMARY

In this research study we have been aimed to designate the expectations of those, belonging to Alawite - Bektashi order, from religious educations and religious services. Expectations were tried to be determined by source survey methodology

In the introduction, we have given brief information concerning the problems, issues, objectives, significance and scope of the research study. In the first chapter, we have studied on historical development of Alawite - Bektashi. At the second part, we have covered the expectations of Alawite - Bektashi's concerning formal and mass religious educations and religious services.

Finally we have reached these results.

Alawite - Bektashi's in Turkey have some expectations from the obligatory lessons of Religious Culture and lectures of deontology, which raises their expectations from the existence of Department of Religious Affairs. Some of Alawite - Bektashi people have demands regarding abrogation of the current obligatory Religious Culture and Morality lessons, some of them desire that these lessons are to be selective and some of them hope the inclusion of Alawite - Bektashi issues in the curriculum of religious education.

There are various demands regarding the existing Department of Religious Affairs like, this Department of Religious Affairs has to abolished and/or restructured and in this reconstruction Alawite - Bektashi affairs has to be taken care by foundation of a detached and independent government organisation.

Those defending the abolishment of the Department of the Religious Affairs and abrogation of the obligatory religious lessons, raise their opinion that in a secular

(Laic) country such two phenomenon's cannot coexist and they claim that the obligatory religious effectuations are against the human rights. Those defending the reconstruction start from the idea that different social groups of the population has to be approached by observing the equal rights of the each group.

Key Words: Alewites, Bektashism, Religious Education.

KAYNAKÇA

- Akkoç, Yunus, *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Alevilik*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2007.
- Algül, Rıza, *Aleviliğin Sosyal Mücadeledeki Yeri*, Pencere Yay., İstanbul, 1996.
- Altunışık, Remzi, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Kitabevi, 2005.
- *Anadolu İnanç Önderleri I. Toplantısı*, Cem Vakfı Yay. İstanbul, 2000.
- Arabacı, Fazlı, *Alevlik ve Sünniliğin Sosyolojik Boyutları*, Etüt Yay., Samsun, 2000.
- Aydın, Ayhan, *Akademisyenlerle Alevilik-Bektaşılık Söyleşileri*, Horosan Yay., İstanbul, 2006.
- Bal, Hüseyin, *Sosyolojik Açıdan Alevi-Sünni Farklılaşması ve Bütünleşmesi*, Ant Yay., İstanbul, 1996.
- Balkanoğlu, Mehmet Ali, *Aleviliğin Günümüzdeki Problemleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- Battal, Pehlivan, *Aleviler ve Diyanet’* Pencere Yay. İstanbul, 1995.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, AÜİF Yay., Ankara, 1988.
- _____, *Türkiye’de Din Eğitimi*, AÜİF Yay., Ankara, 1980.
- Bozkurt, Fuat, ‘Alevîliğin Yeniden Yapılanma Sürecinde Toplum-Devlet İlişkisi’, *Alevî Kimliği*, Ed. T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, Tarih Vakfı Yay. İstanbul, 1999.
- Cebeci, Suat, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Ankara, 2005.

- ‘Cem’in Diyanet Bildirisi’, *Cem Dergisi*, Yıl:2, Sayı:8, Ocak, İstanbul, 1992.
- Çamuroğlu, Reha, *Değişen Koşullarda Alevilik*, Doğan Kitap, İstanbul, 2000.
- *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmaları*, MEB Yay., Ankara, 2003.
- Doğan, İzzettin, ‘Alevilik İslam Dışı Değildir’, *Türk Yurdu*, sayı: 210, Ankara, 2005.
- _____, ‘Din Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması’, *Din-Devlet İlişkileri ve Türkiye’de Din Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması*, İstanbul, 1996.
- Eğri, Osman, ‘DKAB Dersleri ve Alevilik’, *Gazi Üniversitesi Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 22, Ankara, 2002.
- Ekici, Mustafa, *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, Beyan Yay., İstanbul, 2002.
- Fırlalı, Ethem Ruhi, *Türkiyede Alevilik-Bektaşilik*, Selçuk Yay. Ankara, 1991.
- _____, ‘Alevilik Bektaşilik Üzerine’, *Türk Yurdu*, sayı: 88, Ankara, 1994.
- Güntekin, Ahmet Kerim ‘DİB Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu’yla Söyleşi’ *Kırkbudak*, Sayı: 3, Ankara, 2005.
- Hıdır, Özcan, ‘Laiklik Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı’ *Kırkbudak Dergisi*, Sayı: 4, Ankara, 2005.
- *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı ve Matbaacılık, Ankara, 2002.
- Karşı, Mehmet Durdu, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Öğreti Yayınları, Ankara, 2004.

- Kaymakcan, Recep, *Öğretmenlerine Göre DKAB Dersleri*, DEM Yay., İstanbul, 2009.
- Keçeli, Şakir, *Alevîlik-Bektâşîlik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Ardıç Yay., İstanbul, 1996.
- Kılıç, Eşref, 'Yaygın Eğitim', *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1983.
- Kılıç, Mustafa Cemil, *Laik Türkiye İçin Yükselen Alevilik*, Kum Saati Yay. İstanbul, 2006.
- Kılıç, Nilgün, 'Eğitim ve Alevilik', *Cem Dergisi*, Yıl:1, Sayı:7, İstanbul, Aralık, 1991.
- Kutlu, Sönmez, 'Alevilik-Bektaşiliğin Diyanette Temsil Problemi', *İslamiyat Dergisi*, c:4 s:1, Ankara, 2001.
- _____, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2006.
- _____, 'Alevilik Röportajı' *Dini Araştırmalar Dergisi Alevilik Özel Sayısı*, Ankara, 2010.
- _____, 'Diyanet İşleri Başkanlığı Ve İslam İç Dinî Gruplarla (Mezhep Ve Tarikatlar) İlişkileri' *Dini Araştırmalar Dergisi Alevilik Özel Sayısı*, Ankara, 2010.
- _____, *Din Anlayışında Farklılaşmalar*, DİB Yay., Ankara, 2003.
- Massicard, Elise, *Alevi Hareketinin Siyasallaşması*, İletişim Yay., İstanbul, 2007.
- Melikoff, İrene, *Uyur İdik Uyardılar*, Çev: T. Alptekin, Cem Yay., İstanbul, 1994.

- Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderiler*, TTK Yay. Ankara, 1992.
- *Okulda Din Eğitimi ve Öğretimi Çalıştayı*, TDV Yay., Ankara, 2009.
- Onat, Hasan, ‘Alevilik-Bektaşilik, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri ve Diyanet’, *Türk Yurdu*, İstanbul, 2005.
- Orhan, Muharrem Naci, ‘Politikacıları Alevi Sünni Kışkırtmalarının Önüne Geçebilmek İçin Ağır Müeyyideler Getirilmelidir’ *Türk Yurdu*, Sayı: 88.
- Serçeşme Dergisi, ‘AABK Zorunlu Din Dersleri Derhal Kaldırılmalıdır’, sayı: 7, İstanbul, 2005.
- Sezgin, Abdülkadir, *Sosyolojik Açıdan Alevilik-Bektaşilik*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.
- Subaşı, Necdet, Röportaj, *Dini Araştırmalar Dergisi Alevilik Özel Sayısı*, Ankara, 2010.
- Şener, Cemal, *Alevilik Olayı*, Ant Yay., İstanbul, 1998.
- _____, *Yaşayan Alevilik*, Ant Yay. İstanbul, 1996.
- Şimşek, Hasan; Yıldırım, Ali, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yay. Ankara, 2006.
- *Uluslararası Alevilik-Bektaşilik Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Isparta, 2005.
- Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegema Yay. Ankara 2005.
- _____, ‘Almanya’da Alevi Din Derslerinin Tarihsel Gelişimi Ve Türkiye’ye Muhtemel Yansımaları’ *Dini Araştırmalar Alevilik Özel Sayısı*, Ankara, 2010.

- _____, 'Almanya'daki Alevilik Din Dersi Programları (1.- 4.) Sınıflar Üzerine Bir İçerik Analizi', *Dini Araştırmalar Dergisi Alevilik Özel Sayısı*, Ankara, 2010.
- Uçar, Bülent, 'Almanya'da Alevilik ve Çeşitli Eyaletlerde Alevilik Din Dersi Projesi', *DEM Dergi*, sayı: 6, İstanbul, 2009.
- Üzüm, İlyas, *Günümüz Aleviliği*, İsam Yay., İstanbul, 1997.
- Yaman, Ali, *Alevilik Kızılbaşlık Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007.
- Yıldız, İlhan, 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi: Zorunlu mu Kalmalı yoksa Seçmeli mi Olmalı' *TÜBAV Bilim Dergisi*, c. 2, sayı. 2, Ankara, 2009.
- Yıldız, Sadi, *Türkiye'de Alevilerin Din Eğitiminden Beklentileri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2002.
- <http://www.yenidenergenekon.com/209-alevi-calistaylari-on-raporu-yayinlandi/>, 07.06.2010.
- http://www.alevibektasi.org/murat_kucuk.htm, 14.06.2010.
- <http://www.pirsultan.net/kategori.asp?KID=8&ID=88&aID=134>, 06.05.2010.
- <http://www.karacaahmet.com/popup/haber-yazdir.asp?haber=330>, 06.05.2010.
- <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-temel-ilkeler-ve-hedefler-63.aspx>, 01.08.2010.
- <http://www.hasanonat.com/ayrinti.php?no=8>, 03.05.2010.
- <http://www.pollemik.com/sonuc.asp?no=15262123941992>, 04.06.2010.
- http://www.alevihaberajansi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=9511&Itemid=51, 21.05.2010.